

LIETUVOS KARINIAI DALINIAI SIBIRE 1918–1920 METAIS (POLITINIAI IR KARINIAI KLAUSIMAI)

Dr. Jan Paweł Wiśniewski

Torunės Mikalojaus Koperniko universitetas

Lietuvių Sibire atsirado po pirmųjų Abiejų Tautų Respublikos karų su carine Rusija XVI a. II pusėje. Senose rusiškose kronikose rašoma, kad jau tuo metu nedidelis karo belaisvių skaičius buvo išsiųstas į šį neseniai rusų užkariautą kraštą. Jie buvo vadinami „lietuvių žmonėmis“, nors šiai grupei priklausė įvairių tautybių atstovai – kaip ir visai Abiejų Tautų Respublikai, – tačiau vyravo lietuviai ir lenkai. Vėlesnės šių „migracijų“ bangos buvo susijusios su eiliniaisiais konfliktais XVII ir XVIII a. audringais metais ir XIX a. I pusėje. Mūsų metu paimti į nelaisvę, pagrobti iš pasienio teritorijų per karinius žygius buvo siunčiami į Sibirą, prie rytinių Maskvos valstybės sienų. Todėl galimybių grįžti į gimtuosius kraštus buvo mažai, o daugeliu atvejų tai padaryti buvo neįmanoma. Tolesni įvykiai – Baro konfederacija, o vėliau nacionaliniai sukilimai prieš Rusiją ir carą nukreipta veikla – taip pat padidino belaisvių, tremtinių ir katorgininkų skaičių. Daliai pavyko grįžti į gimtinę, tačiau daug jų taip ir liko ten iki gyvenimo pabaigos. XIX a. pab.–XX a. pr. atvyko – šį kartą jau savo noru – didelė grupė lietuvių, kurie norėjo sukaupti turtą arba įsigyti žemių. Prieš I pasaulinį karą lietuvių bendruomenė Sibire ir Rusijos Tolimuosiuose Rytuose susitelkė jų miestuose: Tomske, Novonikolajevske (dabar Novosibirskas), Irkutske, Omske, Chabarovske ir Vladivostoke, o Urale – Čeliabinske. Mažiausiai tarp šios kolonijos buvo 1863 m. sukilimo tremtinių ir XIX a. pab. politikos veikėjų su šeimomis¹.

Rusijos duomenimis, Sibire 1897 m. turėjo gyventi 1521, o Tolimuo-

---

¹ Ankstesnių sukilimų, pvz., 1831 m. sukilimo, dalyvių tremtinių, karo belaisvių palikuonys ten asimiliavosi dirbdami, sudarydami mišrias santuokas, mokydamiesi tenyktėse mokyklose ir pan.

siuose Rytuose – 441 lietuvis². Prieš pat karą ši grupė neženkliai pagausėjo (čia turimi omenyje tų pačių tremtinių vaikai ar net anūakai), dauguma lietuvių išsaugojo tvirtą tikėjimą ir tautinę tapatybę. Didžiausią lietuvių grupę sudarė darbininkai, atvykę į Sibirą XIX–XX a. tiesti Transsibiro geležinkelio³. XX a. pradžioje atvyko nedaug lietuvių valstiečių. Tačiau tai buvo nedidelės grupės, todėl negalėjo prilygti ukrainiečių arba lenkų bendruomenėms. Jau karo metu ten taip pat atsirado žmonių, rusų evakuotų iš gubernijų, kuriose iki 1915 m. daugiausia gyveno lietuvių, kai šias teritorijas užėmė Vokietijos kariuomenė. Oficialiais Rusijos skaičiavimais, Sibiro teritorijoje gyveno 1170 pabėgėlių lietuvių⁴, tačiau prie Uralo ir Volgos jų skaičius buvo dar didesnis – apie 5 tūkst.⁵ Be to, daug karininkų lietuvių tarnavo įgulose, išsibarsčiusiose didelėje „Rytų“ Rusijos teritorijoje. Lietuvių skaičiavimais, Omsko ir Tomsko įgulose 1917–1918 m. buvo 1000 lietuvių tautybės karininkų⁶.

Lietuvių bendruomenės Sibire ir Rusijos Tolimuosiuose Rytuose politinis ir kultūrinis gyvenimas iki I pasaulinio karo, ypač iki Vasario revoliucijos ir carizmo žlugimo, nebuvo aktyvus. Susikūrusios tokio tipo organizacijos buvo vietinės reikšmės, daugiausia plėtojo labdaros ir religinę veiklą. Tačiau nebuvo platesnių draugijų, vykdančių regioninę veiklą ar apimančių visą Sibiro teritoriją. Dalis lietuvių veikėjų – dažniausiai susijusių su inteligentija arba politiškai parengtų – bendradarbiavo su lenkais, kurių Sibire gyveno gana daug. Tai buvo bendradarbiavimo Abiejų Tautų Respublikos ir sukilimų laikotarpio idėjų išraiška. Pavyzdžiui, Novonikola-

² И. В. Нам, *Национальные меньшинства Сибири и Дальнего Востока на историческом переломе (1917–1922 гг.)*, Томск, 2009, s. 481–482.

³ Dėl duomenų trūkumo sunku tiksliai apskaičiuoti šios grupės dydį.

⁴ Daugiausia turėjo būti Jenisejaus (315), Tomsko (609) ir Irkucko (127) gubernijoje. Duomenys pagal: Российский государственный исторический архив (РГИА), Особое совещание по устройству беженцев (1915–1917), ф. 1322, оп. 1, д. 10, 1917 m. rugpjūčio mėn. Rusijos centrinio pabėgėlių registravimo ir tyrimo biuro statistiniai duomenys.

⁵ Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Dowództwo Armii gen. Hallera (DAH), I.123.1.206, Raport por. Reynanda do gen. Janina z listopada 1918 r. Tuo metu 1917 m. vasario 1 d. visoje Rusijos teritorijoje turėjo būti 77913 lietuvių pabėgėlių (Rusijos duomenimis).

⁶ K. Navakas, *Sibiro Lietuvių Batalionas Vytauto Didžiojo vardo*, „Mūsų žinynas. Karo mokslo ir istorijos žurnalas“, Kaunas 1922, Nr. 8, p. 378–379.

jevske įsikūrusios Lenkų–lietuvių sąjungos (*Польско-литовски союз*) veikla buvo labai plati (kultūrinė, labdaros)⁷. Daugelio lenkų ir lietuvių bendras tikėjimas ir priklausymas Katalikų bažnyčiai labai suartino abi tautas. Sibiro parapijose katalikų kunigai buvo lenkai arba lietuviai. Igyvendinant bendrus sumanymus, pvz., statant bažnyčias ar rengiant ganytojiškas akcijas, gerėjo abiejų tautų, gyvenančių vienoje parapijoje, santykiai⁸.

1917 m. Vasario revoliucija turėjo įtakos Uralo, Sibiro ir Rusijos Tolumų Rytų tautinių ir religinių mažumų organizuotai veiklai. Jos pradėjo kurti vietos komitetus, tarybas, klubus ir pan. beveik visuose šios Rusijos dalies pagrindiniuose miestuose. Tarp aktyviausių buvo lenkų, ukrainiečių, žydų, estų, musulmonų, korėjiečių, vokiečių, taip pat lietuvių organizacijos⁹.

Lietuvių organizacijų veikloje pradėjo dominuoti dvi kryptys. Dauguma lietuvių organizacijų pripažino vadovaujančia Lietuvos nacionalinę tarybą (*Литовский национальный совет*), veikiančią Petrograde, ir palaikė politinį siekį sukurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, kurią sudarytų Kauno, Suvalkų, Vilniaus ir Gardino gubernijų dalys, Kuršo pietinė dalis ir, be abejo, Vilnius, kaip valstybės sostinė, taip pat vokiečių Rytų Prūsijos dalis, t. y. Prūsų Lietuva¹⁰.

Dalis tremtinių iš esmės dėl lietuvių katalikų kunigų tautinės veiklos pradėjo tapantis su šių pažiūrų jėgomis¹¹. Tuo vadovaudamasis atitinkamas rezoliucijas 1917 m. balandžio 9 d. priėmė Omske gyvenančių lietuvių susirinkimas¹², o balandžio 22 d. – Irkutsko lietuvių susirinkimas

⁷ И. В. Нам, *op.cit.*, s. 163–164; Л. К. Островский, *Поляки в Западной Сибири*, Новосибирск, 2011, с. 169–212.

⁸ A. Majkowski, *Kościół katolicki w Cesarstwie rosyjskim. Syberia, Daleki Wschód, Azja Środkowa*, Warszawa, 2001, s. 31 i nast. Darbe nurodytos pavardės katalikų kunigų, dirbusių Sibire, tarp jų buvo daug lietuvių. Taip pat pateikiama informacija apie atskirų parapijų tikinčiųjų tautybę.

⁹ И. В. Нам, *op. cit.*, s. 118–184.

¹⁰ Государственный Архив Российской Федерации (ГАРФ), Совет Министров „Российского Правительства“ (СМРП), ф. Р-176, оп. 1, д. 64, 1918 m. liepos 29 d. Lietuvių centro biuro raštas Sibiro laikinajam biurui; И. В. Нам, *op. cit.*, s. 163.

¹¹ Biblioteka Uniwersytetu Jagiellońskiego (BUJ), Czytelnia Rękopisów, Wspomnienia Alfonsa Strońskiego - 9841II, Pamiętnik cz. 1, s. 112–116.

¹² *Омский вестник*, 11 kwiecień 1917, s. 2.

(*Собрание литовцев Иркутска*). Taip pat aktyvi buvo Tomsko lietuvių kolonija. Ji pasiuntė į lietuvių organizacijų delegatų suvažiavimą 1917 m. gegužės mėn. Petrograde savo atstovą Joną Sideravičių¹³.

Kalbant apie vietinę veiklą, lietuviai tuo metu dažniausiai bendradarbiaudavo su kitais baltais. To išraiška buvo vietinės rinkimų į miesto dūmas sąjungos, sudarytos 1917 m. vasarą su kitomis tautinėmis mažumomis: estais, latviais, taip pat ukrainiečiais¹⁴. Santūriau dėl Lietuvos nepriklausomybės ir jos tolesnių santykių su Rusija kalbėjo tremtinių ir ūkininkų palikuoniai, rečiau – darbininkai, kurie Sibire galėjo susikurti gana geras gyvenimo sąlygas ir neretai savo ateitį siejo su Rusijos valstybe. Jie norėjo, kad būtų atkurta Lietuvos valstybė, tačiau tik kaip demokratinės Rusijos autonominė dalis¹⁵.

Po 1917 m. bolševikų perversmo, kuris prasidėjo naktį iš lapkričio 6-osios į 7-ąją (iš spalio 24-osios į 25-ąją), į valdžią Petrograde atėjo bolševikai. Beveik be jokių kliūčių jie nuvertė Kerenskio vyriausybę ir pradėjo kurti savo valdžios sistemą ir ginkluotąsias pajėgas – Raudonąją gvardiją. Po kruvinių mūšių, trukusių nuo lapkričio 7 iki 16 d. (spalio 25–lapkričio 3 d.), bolševikai užėmė Maskvą. Laimėjus revoliucijai, abiejose sostinėse prasidėjo naujos valdžios kūrimo buvusios Rusijos imperijos teritorijoje, taip pat Sibire ir Tolimuosiuose Rytuose, laikotarpis. 1917 m. gruodžio pabaigoje bolševikams pavyko užimti daugelį Sibiro miestų. Bolševikai, sunerimę dėl išaugusio tautinio aktyvumo, 1918 m. balandžio 27 d. nusprendė likviduoti lietuvių nacionalinę tarybą ir jos atstovybes dėl to, kad jos esą vykdė „*kontrrevoliucinę veiklą*“¹⁶. Tačiau iki šios organizacijos

¹³ И. В. Нам, *op. cit.*, s. 163.

¹⁴ Государственный архив Новосибирской области (ГАНО), Коллекция документальных материалов о деятельности разных партий, фракций, в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции и Гражданской войны (КД), ф. Д-144 оп. 1, д. 147; Rinkimai į vietinę Tomsko dūmą; Л. Мещеряков, *От „Руты“ до „Гинтаро Крантас“: Литовцы в Приморье: история и современность*, [w] Многонациональное Приморье. Материалы научно-практической конференции в Владивостоке, 1999, с. 91.

¹⁵ Ibidem, s. 92–93.

¹⁶ Iš tikrųjų buvo taip, kad ši lietuvių organizacija susitarė su vokiečių valdžia dėl lietuvių repatriacijos į vokiečių kariuomenės užimtas teritorijas. Ji pradėjo išduoti pasus (lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis), kurie vieninteliai suteikė teisę išvykti iš šalies. И. В. Нам, *op. cit.*,

likvidavimo procesas jau vyko perimant lietuvių organizacijų struktūrą, veikiančių Sibire, kontrolę ir kuriant „alternatyvias“ organizacijas. Bolševikų valdžios planuose tokia organizacija turėjo atsirasti po Sibiro lietuvių organizacijų ir lietuvių kolonijų atstovų suvažiavimo.

Šis suvažiavimas įvyko 1918 m. kovo 19–23 d. Novonikolajevske. Tuo metu buvo įsteigtas Lietuvių centrinis biuras (toliau – LCB). Jam pradėjo vadovauti K. Čepulis, tačiau sekretorius liko Sideravičius. Biuro būstine turėjo tapti Tomska¹⁷. Pagrindinės LCB užduotys apėmė klausimus, susijusius su „lietuvių atstovavimu Sibire ir jų grįžimo į Lietuvą organizavimu“. Be to, biuras turėjo stebėti lietuviškas mokyklas ir plėtoti kultūrinę veiklą¹⁸. Dėl grasinimų išvaikyti suvažiavimą delegatai nedrįso paskelbti Lietuvos nepriklausomybės deklaracijos, nors rezoliucijos tekstas jau buvo parengtas¹⁹. 1918 m. balandžio 24 d. bolševikų valdžia leido LCB vykdyti veiklą, o jo atstovai gavo leidimus vykti geležinkeliu ir keliauti po Sibirą²⁰.

Bolševikams dėl intensyvios agitacijos ir gausių pažadų pavyko gauti dalies lietuvių visuomenės Sibire palaikymą. Jie įtikino tarnauti savo padalinuose apie 200–250 lietuvių. Dauguma jų buvo emigrantai, deportuoti 1917 m. iš Didžiosios Britanijos, iš jų apie 2 tūkst. priversti išvažiuoti iš Britų salų, kadangi reiškė savo simpatiją komunizmui ir skelbė antikarinis šūkius. Vyravo lietuviai ir latviai, tačiau buvo ir estų. Atvykę į Archan-gelską, jie, kaip revoliucinis elementas, tuometės Rusijos valdžios iš karto buvo nukreipti į Sibirą. Kilus Spalio revoliucijai, dalis savanoriškai stojo į kuriamus Raudonosios gvardijos dalinius. Neabejotinai tam turėjo įtakos emigrantų sunki materialinė padėtis (darbo ir pašalpų trūkumas, rusų kalbos nemokėjimas), nors, reikia pažymėti, šiuo atveju svarbesnis buvo ideologinis aspektas. Lyginant su jais demobilizuotų buvusios Rusijos armijos kareivių – lietuvių, kurių Omske ir Tomske buvo apie 1 tūkst., elgesį, reikia pažymėti, kad iš pastarosios grupės beveik niekas neįstojo į Raudoną-

---

s. 224–225.

¹⁷ P. Linkevičius, *Lietuviai Sibire, Karo archyvas*, 1925, t. 1, p. 28.

¹⁸ ГАРФ, ЦМПИ, ф. Р-176, оп. 1, д. 64, 1918 m. liepos 29 d. Lietuvių centro biuro raštas Sibiro laikinajam biurui; P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 33–34.

¹⁹ P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 28.

²⁰ И. В. Нам, *op. cit.*, s. 225.

ją gvardiją²¹. Savanoriai pateko į „internacionalinius“ bolševikų dalinius. Iš pradžių kovėsi Tolimuosiuose Rytuose su atamano Semionovo kazokų kariuomene. Lietuvių tarnyba bolševikų gretose baigėsi į Sibirą išžengus Čekoslovakų korpusui 1918 m. gegužės–birželio mėn.²² Dalinys, kuriame tarnavo lietuviai, buvo sutriuškintas čekoslovakų legionierių. Dauguma jų žuvo kovoje, o likusieji pateko į nelaisvę²³.

Teritorijose, išlaisvintose iš bolševikų, buvo pradėta kurti „baltosios“ Rusijos valdžia. Jos pagrindinė užduotis buvo suburti kuo gausnesnius karinius dalinius. Pirmasis dar 1918 m. gegužės 26 d. įsteigtas Novonikolajevsko Vakarų Sibiro komisariatas buvo Harbine įsikūrusio Piotro Jakovlevičiaus Derberio eserų vyriausybės skyrius (vėliau perkeltas į Vladivostoką). Birželio 8 d. legionierių užimtoje Samaroje buvo įsteigtas Steigiamojo susirinkimo narių komitetas (*Комитет членов Учредительного Собрания* – SSSNK). Jam vadovauti ėmė eseras Vladimiras Volskis. Birželio

²¹ V. Lesčius, *op. cit.*, p. 47.

²² Čekoslovakų korpusas – karinis dalinys, sukurtas Rusijoje per I pasaulinį karą iš Austrijos-Vengrijos armijos čekų ir slovakų karių, belaisvių ir dezertyrų, taip pat – nedidelė dalis – iš šių tautybių iki karo čia gyvenusių žmonių. Pirmasis čekų ir slovakų dalinys sukurtas jau 1914 m. vasarą. 1916 m. buvo sukurta čekoslovakų brigada, o 1917 m. rudenį jau suformuotas 40 tūkst. karių korpusas, kurį sudarė dvi pėstininkų divizijos. Pasirašę Bresto taikos sutartį, bolševikai sutiko evakuoti korpusą per Vladivostoką į Prancūziją. Dėl bandymų nuginkluoti 1918 m. gegužės mėn. korpusas sukilo prieš bolševikus. Nuo 1918 m. gegužės iki rugsėjo mėn. Čekoslovakų korpusas kartu su besikuriančiais Baltosios gvardijos daliniais užėmė teritoriją nuo Volgos iki Ramiojo vandenyno. Patyręs nuostolių po Raudonosios armijos veiksmų, jis buvo reorganizuotas ir nukreiptas į Transsibiro geležinkelio priedangą. 1919 m. vasario 1 d. sprendimu Čekoslovakų korpusas buvo pertvarkytas į Čekoslovakų kariuomenę Rusijoje (*Československé vojsko na Rusi*). Evakuacijos iš Sibiro metu kovėsi su bolševikų pajėgomis. 1920 m. vasario 7 d. sudarius Kujtunų susitarimą, čekoslovakų karinė vadovybė išdavė bolševikams admiralą Aleksandrą Kolčiaką (kuris anksčiau sutiko būti globojamas korpuso) ir Rusijos aukso atsargas – mainais Čekoslovakų kariuomenė galėjo netrukdoma evakuotis į Vladivostoką. Iki 1920 m. pabaigos čekoslovakų legionieriai buvo evakuoti laivais iš Rusijos Tolimųjų Rytų ir įvairiais jūrų keliais pasiekė Europos uostus, toliau geležinkelio transportu buvo siunčiami į Čekoslovakiją. Daugiau: Jan P. Wiśniewski, *Za wolność w carskim mundurze. Władze rosyjskie wobec powstania i rozwoju „Czeskiej Drużyny” w latach 1914-1916 oraz służby w niej Polaków*, *Historia Slavorum occidentis*, nr 2/2012, s. 5–32; Tenże, J. P. Wiśniewski, *Korpus Czechosłowacki w Rosji 1917-1920*, Kraków 2014, s. 133–278.

²³ K. Navakas, *Sibiro Lietuvių Batalionas Vytauto Didžiojo vardo*, „Mūsų žinynas“, Kauras, 1922, Nr. 8, p. 378–379; P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 28–29.

23 d. buvo suformuota Laikinoji Sibiro vyriausybė (*Временное Сибирское правительство* – LSV), o jos vadovu išrinktas Piotras Vasiljevičius Volgodskis. Be to, susiformavo kelios vietinės – Sibiro, kazokų ir tautinių mažumų – valdžios. Tačiau jau birželio pabaigoje liko du pagrindiniai centrai, pretenduojantys į visos Rusijos vadovybės vaidmenį, – SSNK ir LVS²⁴. Kontrevoliucionieriams pasiekus reikšmingesnių laimėjimų, bolševikai pradėjo savo nemažų ginkluotųjų pajėgų perkėlimą į Rytų frontą. 1918 m. vasarą prasidėjo įnirtingi mūšiai Volgos linijoje. Komunistai norėjo atgauti anksčiau prarastas teritorijas. Ypač atkaklios kovos vyko dėl Kazanės. Norėdami jiems prilygti, baltieji turėjo gerokai padidinti savo pajėgas. Tai reikėjo padaryti kuo skubiau, kadangi pavargę ir vis daugiau nuostolių patiriantys čekoslovakų daliniai jau nesugebėjo savarankiškai susidoroti su stiprėjančiu Raudonosios armijos spaudimu. Todėl Laikinoji Sibiro vyriausybė, siekdama padidinti savo dalinius, pradėjo mobilizuoti šauktinius²⁵. Kadangi įsakymai buvo taikomi taip pat ir lietuviams, ilgiau tarnaujantiems Rusijos kariuomenėje, mobilizacija sukėlė nemažai nesutarimų ir nerimo. Dauguma jų nenorėjo tarnauti rusų daliniuose. Todėl LCB nariai kreipėsi į Rusijos valdžią, siekdami nutraukti lietuvių mobilizaciją į Sibiro armiją. Jie teigė, kad šie žmonės „yra nepriklausomos Lietuvos valstybės piliečiai“. Tad, anot LCB veikėjų, „įsakymą dėl lietuvių mobilizacijos galima pripažinti priešišku ir lietuvių tautos teises pažeidžiančiu aktu“²⁶. Tačiau jų prašymas buvo atmestas. Šį klausimą referuojantis LSV užsienio reikalų viceministras Mstislavas Petrovičius Golovačevas pažymėjo, „kad iki šiol nežinoma lietuvių organizacija drįsta reikalauti pateikti priežastį, dėl kurios Sibiro valdžia [apie LSV rašyta anksčiau] priėmė sprendimą mobilizuoti lietuvių karininkus. Lietuvos biuro reikalavimai yra tokie nerimti

²⁴ Plačiau apie besiformuojančią „baltųjų“ rusų valdžią: W. Materski, *Bolszewicy i samuraje. Walka dyplomatyczna i zbrojna o rosyjski Daleki Wschód (1917–1925)*, Warszawa, 1990, s. 34; C. C. Балмасов, *Функционирование органов власти антибольшевицких правительств Сибири 1918–1920 гг.*, БГА, 2001, t. V „Белое движение на Востоке России“, с. 3–5; T. Dmochowski, *Interwencja mocarstw na Syberii i Dalekim Wschodzie (1918–1922)*, Toruń, 1999, s. 98–100.

²⁵ SSNK buvo pavaldi Jekaterinburge esanti Uralo vyriausybė, Uralo ir Orenburgo kazokai, Alašo orda. LSV „apėmė“ Vakarų Sibiro komisariatą, jai pavaldi tapo vietos Rytų Sibiro kazokų valdžia. Plačiau apie tai: C. C. Балмасов, *op. cit.*, s. 3–4.

²⁶ Iki tol baltųjų daliniuose tarnavo tik savanoriai.

ir pateikti netikėtai, kad nenusipelnė Užsienio reikalų ministerijos atsakymo. Šiuo metu Lietuva, būdama Rusijos valstybės dalis, yra okupuota vokiečių kariuomenės. Kaip valstybė ji funkcionuoja vadovaujama centrinių valstybių. Lietuviškų organizacijų rėmimasis <Lietuvos vyriausybės> Vilniuje direktyvomis yra nerimtas ir verčia mus išklausti reikalavimus, kurie gali būti kilę iš Vokietijos valstybės. Todėl iki karo pabaigos negalima kreipti dėmesio į Lietuvos biuro atstovų klausimus ir reikalavimus²⁷. Priėmus tokį sprendimą, dauguma LCB narių buvo už neutralitetą Rusijos pilietiniame kare, nes abi konflikto šalys nenorėjo pripažinti lietuvių teisės į savarakišką valstybę²⁸.

Truputį kitokia buvo Lietuvių komiteto Urale, Čeliabinske, kur gyveno daugiausiai lietuvių, pozicija. Jo nariai, paveikti pranešimų apie šauktinių lietuvių mobilizaciją į Rusijos armiją, persekiojimą ir baudas tautiečiams, nenorintiems sekti kitų tautų pavyzdžiu, ragino, nepaisant nieko, kurti savo karinius dalinius. Tuo metu Sibire, be rusų, čekų ir slovakų, laikinai buvo dislokuotos britų ir prancūzų karinės dalys. Be šių pajėgų, ten buvo sukurta ir mažesnių laikinų dalinių: lenkų, rumunų, jugoslavų, serbų²⁹, italų, ukrainiečių³⁰ ir latvių. Be to, Rusijos Tolimuosiuose Rytuose laikinai buvo dislokuoti ir japonų (apie 30 000) bei amerikiečių (7 500) daliniai, taip pat negausus Kanados kontingentas³¹.

Tačiau savo dalinių kūrimas nebuvo suderinamas su kukliomis Lietuvių komiteto galimybėmis, todėl buvo kreiptasi pagalbos į čekoslovakų vadovybę. Deja, nesulaukta teigiamo atsakymo. Čekoslovakai oficialiu raštu pranešė lietuviams, kad dėl sudėtingos padėties fronte ir dėmesio, kurį reikia skirti kuriamiems latvių kariniams daliniams, nėra pajėgi įvykdyti

²⁷ ГАРФ, СМРП, ф. Р-176, оп. 1, д. 53, 1918 m. liepos 29 d. Lietuvių centro biuro raštas Sibiro laikinajam biurui.

²⁸ ГАРФ, МИД Российского Правительства ((МИД РП), ф. Р-200, оп. 1, д. 26, 1918 m. rugpjūčio 2 d. LSV posėdžio protokolas.

²⁹ V. Lesčius, *op. cit.*, p. 47.

³⁰ Sibire dislokuoti serbų ir čekoslovakų daliniai, sudaryti iš chorvatų ir slovėnų tautybės belaisvių, skyrėsi nuo buvusios Austrijos-Vengrijos armijos dalinių.

³¹ Ukrainiečių kariuomenė buvo padalyta į du dalinius: Karpatų rusų (buvusios Austrijos-Vengrijos armijos belaisvių) ir ukrainiečių (caro armijos kareivių ir savanorių). Iš pradžių Karpatų rusų daliniai buvo pavaldūs čekoslovakų vadovybei, o nuo 1919 m. – Rusijos armijos valdžiai (Kolčiako).

šio prašymo³². Neabejotina, tam taip pat galėjo turėti įtakos ir politiniai veiksniai: tai, kad lietuviškos organizacijos neturėjo bendros pozicijos šiuo klausimu, ir abejonės dėl Rusijos valdžios, kuri galėjo pripažinti tokius veiksmus priešiškais Rusijos valstybei, reakcijos.

Vienintelė išeitis šioje situacijoje buvo prašyti lenkų karinės vadovybės pagalbos. Lenkai pagal 1918 m. liepos 23 d. LSV direktyvą galėjo kurti savo dalinius, be to, turėjo stiprų čekoslovakų vadovybės palaikymą³³. Rugsjūčio pradžioje Lietuvių komitetas įteikė raštą Lenkijos karinio komiteto³⁴ atstovui Čeliabinske Henrikui Suchenekui-Sucheckuii, kuriame buvo pasiūlyta sukurti lietuvių dalinį prie lenkų kariuomenės Rytų Rusijoje ir Sibire. Lenkijos atstovai sutiko. 1918 m. rugsjūčio 7 d. buvo sudaryta atitinkama sutartis, ją pasirašė Lietuvių komiteto pirmininkas V. Gačionis, sekretorius J. Makrickis, antrasis leitenantas Petras Linkevičius³⁵ ir Len-

³² Japonų ir amerikiečių daliniai nebuvo pavaldūs sąjunginių pajėgų valdžiai, kuriai vadovavo prancūzų generolas Pierre'as Maurice'us Janinas. Plačiau šis klausimas: J. A. White, *The American Role in the Siberian Intervention*, „Russian Review“ 1951, vol. 10, nr. 1; С. Н. Шишкин, *Гражданская война на Дальнем Востоке*, Москва 1957; J. F. N. Bradley, *Allied intervention in Russia*, Lanham – New York-London [1984]; Ch. Hosoya, *Japanese policy toward Czarist Russia and the U.S.S.R., 1890–1941: Its historical analysis with an emphasis on policy-making process, and review of the... The agenda for research*, Tokio, 1963. Plačiau apie nacionalines kariuomenes Sibire: I. I. Šerban, *Primul Corp al voluntarilor transilvăneni și bucovineni din Rusia* (partea I), „Apulum“ 1988, XXV, s. 429–454; J. Freimanis, *Kāda Troickas bataljona kareivja gaitas svešumā un dzimtenē*, „Latvijas Vēstures Iiustitūta Žurnāls“, 2002, nr. 4, s. 131–150; Я. Висьневски, *Возникновение и организация национальных формирований при чехословацких войсках в Сибири (июнь 1918 – март 1919 гг.)*, [w] *Сибирская деревня: история, современное, состояние, перспективы развития*, Омск, 2010, cz. I, s. 288–298.

³³ *Vojenský historický archiv (VHA)*, OČSNR – *Vojenský odbor*, k. 44, akta nie ewidencjonowane, *Pismo OČSNR do Komitetu Litewskiego w Czelabińsku z 28 lipca 1918 r.* J. Wiśniewski, *Oficerowie wojsk polskich na Syberii i Dalekim Wschodzie wobec Rosji i rządu admirała Kołczaka*, [w] *Wrogowie, sojusznicy, towarzysze broni: polsko-rosyjskie stosunki wojskowe w pierwszej połowie XX wieku*, red. J. Wojtkowiak, Poznań, 2013, s. 46–67 (w druku).

³⁴ *Временное Сибирское Правительство 26 мая–3 ноября 1918 г., Сборник документов и материалов*, ред. В. И. Шушкин, Новосибирск, 2007, док. nr. 146, s. 180–181.

³⁵ Lenkų karinis komitetas (LKK) – didžiausia Sibire veikusi lenkų politinė organizacija, be to, lenkų kariuomenės politinis atstovas Rytų Rusijoje ir Sibire santykiams su kitų valstybių valdžia palaikyti. Tuo metu kartu su kitomis karinėmis institucijomis taip pat vykdė

kijos atstovas – pirmasis leitenantas H. Suchenekas-Suchekis³⁶. Sutartyje įrašyta, kad bendras Sibire esančių lenkų ir lietuvių tikslas – neleisti mobilizuoti abiejų tautybių šauktinių ir veteranų į svetimą kariuomenę, kadangi tai gali baigtis „jų išnaikinimu Rusijos armijoje“. Be to, Sibire sukurti daliniai turėjo grįžti į šalį ir ten kautis už gimtinę. Pagal šį susitarimą Lenkija sutiko apginkluoti, aprenkti ir aprūpinti pėstininkų kuopą. Jai vadovauti pradėjo antrasis leitenantas P. Linkevičius. Pagal sutartį lietuvių padalinys, kurį planuota sukurti, turėjo būti įtrauktas į lenkų kariuomenę plačios autonomijos pagrindu, kartu paliekant galimybę išstoti iš lenkų dalinių, jeigu tokį sprendimą priims lietuvių politinės organizacijos. Būsimos lietuvių kuopos kareiviai, kad skirtųsi nuo lenkų, turėjo nešioti ant kepurių ir uniformų žalios, baltos ir raudonos spalvų antsiuvus³⁷.

Tuo metu, Boguruslane telkiant lenkų karinius dalinius, buvo nuspręsta perkelti į šį miestą Čeliabinske formuojamą lietuvių padalinį. Atvykę traukiniu į Boguruslaną lietuvių kareiviai buvo apgyvendinti improvizuotose kareivinėse, perimtos iš lenkų kariuomenės. Prie atvykusiųjų netrukus prisijungė keli lietuviai kareiviai, tarnaujantys lenkų daliniuose³⁸.

Formaliai lietuvių padalinys pradėtas kurti nuo 1918 m. rugpjūčio 19 d.³⁹ Kuriamas padalinys pateko į I šaulių pulko 3-iąją batalioną kaip jo 7-oji kuopa (lietuvių)⁴⁰. Reikia pabrėžti, kad į padalinį buvo priimami tik savanoriai, kurie galėjo įrodyti savo tautinę kilmę. Komandos buvo duodamos lietuvių kalba, o kareiviai ant kepurių nešiojo Vytį. Lietuvių padalinio vadas Petras Linkevičius, kuriam rugpjūčio viduryje buvo suteiktas pirmojo leitenanto laipsnis, specialiaame kreipimesi ragino tautiečius stoti į jo gretas. Jis pabrėžė, kad lietuviai stengsis nesikišti į Rusijos vidaus kovas, bet nori susiburti ir, pasitaikius pirmai progai, grįžti į Lietuvą. Po šio kreipimosi kuopa labai greitai smarkiai išaugo. Tuo metu ją sudarė 3 karinin-

---

kareivių atranką į kuriamą lenkų kariuomenę.

³⁶ Lenkiškuose dokumentuose šio karininko vardas ir pavardė – Józef Linkiewicz.

³⁷ CAW, Akta Polskiego Komitetu Wojennego na Wschodnią Rosję i Syberię (PKW), I. 122.97.15, wykaz delegatów i emisariuszy PKW we Wschodniej Rosji i na Syberii (b.d.); P. Linkevičius, *op. cit.*, s. 36.

³⁸ P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 36.

³⁹ P. Linkevičius, *op. cit.*, s. 37; J. Rūgis, *Sibiro lietuvių batalionas 1918–1919 m.*, „Tautos praieitis“, 1964, t. 2, ks. I (5), s. 140; V. Lesčius, *op. cit.*, p. 48.

⁴⁰ V. Lesčius, *op. cit.*, p. 48.

kai (pirmasis leitenantas Petras Linkevičius, chorunžas Ignas Podgaiskis ir chorunžas Petkauskas) ir 116 kareivių. Dauguma jų jau turėjo kovos partities, įgytos I pasaulinio karo frontuose⁴¹. Lietuviai, panašiai kaip Boguruslane stovintys lenkai, čekai ir rusai, tarnavo įgulose ir garsėjo drausme. Padalinių ir individualus kareivių mokymas taip pat buvo aukšto lygio⁴².

Svarbų vaidmenį čia suvaidino pirmasis leitenantas Petras Linkevičius, gimęs 1898 m. Lizdeikiuose (Pakruojyje), Šiaurės Žemaitijoje, lietuvis. Baigęs Rygos realinę mokyklą ir išlaikęs karininko egzaminus Petrogrado karo mokykloje 1917 m., jis dar spėjo pakovoti I pasaulinio karo mūšiuose, o sudarius Bresto taikos sutartį, atsidūrė Urale⁴³. Jau iš pat pradžių jo vadovaujamas lietuvių padalinys sulaukė pagalbos iš Formavimo skyriaus vadovo ir Karininkų mokyklos prie lenkų kariuomenės vadovybės štabo Sibire komendanto papulkininkio Kazimiero Rumšos (*Kazimierz Rumsza*).

K. Rumša gimė Vilkų Kampe, Žemaitijoje. Baigęs gimnaziją Palangoje, įstojo į Vilniaus pėstininkų mokyklą, ją baigė 1909 m. I pasaulinio karo frontuose išsiskyrė drąsa ir tvirtu charakteriu. Greitai kilo karjeros laiptais, kol įgijo papulkininkio laipsnį. Per Vasario revoliuciją ir bolševikų perversmą veikė Karinėje lenkų sąjungoje, iš jos 1917 m. gruodžio mėn. perėjo į I lenkų korpusą. Vokiečiams nuginklavus šį korpusą, pateko į Uralą, ten aktyviai dalyvavo sukilime prieš raudonuosius. Tuo metu Jekaterinburge baigė Generalinio štabo akademiją. 1918 m. rugpjūčio pradžioje pateko į Rytų Rusijoje kuriamus lenkų dalinius, ėjo aukštas pareigas lenkų kariuomenės vadovybėje. Lietuviams jis reiškė didelę simpatiją, rodė nuoširdumą – elgėsi su jais kaip su tautiečiais. Gerai kalbėjo lietuviškai. Labai domėjosi lietuvių mokymo pažanga ir materialiniais poreikiais, o tai kėlė kai kuriems lenkų karininkams pyktį⁴⁴.

⁴¹ J. Rūgis, *Sibiro lietuvių...*, p. 140.

⁴² K. Navakas, *op. cit.*, p. 381.

⁴³ CAW, WP na Syberii, I.122.91.683, Rozkazy dowódcy 1 Pułku Strzelców z 30 lipca 1918 r. i 10 sierpnia 1918 r.; CAW, WP na Syberii, I.122.91.752, Rozkaz Dowództwa Wojska Polskiego we Wsch. Rosji i na Syberii z 6 września 1918 r.; K. Navakas, *op. cit.*, p. 381–382.

⁴⁴ J. Vaičenonis, Sibiro lietuvių batalionas, „*Visuotinė lietuvių enciklopedija*“, t. XIII (Leo-Magazyn), Vilnius, 2008, p. 181. Pasibaigus karo veiksams, jam pavyko grįžti į Lietuvą. 1921–1925 m. tarnavo Lietuvos kariuomenės Generaliniame štabe. 1925 m. baigė Kauno universitetą. Studijuodamas buvo Lietuvos socialdemokratų partijos narys.

Lenkų ir lietuvių bendradarbiavimas vyko ne tik kariniu, bet ir politiniu lygmeniu. Dėl lenkų politikos veikėjų, ypač iš Lenkijos karinio komiteto, užtarimo kai kurie lietuvių veikėjai, taip pat privatūs asmenys įrodė, kad yra lietuviai ir gavo lenkiškus pasus. Jie buvo itin vertingi, kadangi su jais lietuviai galėjo laisvai judėti teritorijoje, pavaldžioje baltųjų valdžiai Sibire ir Tolimuosiuose Rytuose⁴⁵.

Tuo pat metu pasikeitė padėtis antibolševikiniame fronte. Bolševikų daliniai po 1918 m. vasarą patirtų pralaimėjimų buvo gerokai sustiprinti. 1918 m. rugsėjo pradžioje bolševikai sukūrė Rytų frontą. Jį sudarė penkios armijos. Šios pajėgos 1918 m. rugsėjo pradžioje perėjo į puolimą ir atkovojo daug miestų, kurių neteko ankstesnėse kovose. Per trumpą laiką buvo užimta Kazanė ir Simbirskas. Čekoslovakų ir baltųjų kariuomenės po skaudžių pralaimėjimų buvo priverstos trauktis⁴⁶. Dėl bolševikų puolimo, kuris grėsė Boguruslanui, lenkai buvo priversti evakuotis. Spalio 10 d. pirmieji ešelonai išvyko per Ufą į Novonikolajevską (dabar Novosibirskas) – būsimą tolesnį lenkų dalinių kūrimo centrą. Dalis dalinių dėl geležinkelio riedmenų trūkumo link Ufos patraukė pėsčiomis arba arkliais. Atvykę į šį miestą evakuoti daliniai buvo sulaikyti. Tai atsitiko generolo Sergejaus Voicechovskio – vieno iš čekų ir slovakų korpuso pasipriešinimo organizatorių ir kariuomenės, kovojančios su bolševikais Ufos kryptimi, grupės vado, kuris norėjo nukreipti lenkų pajėgas kovoti su raudonųjų daliniais, – įsakymu. Atsisakymo išvykti į frontą atveju buvo pagrasinta pajėgas nuginkluoti. Taigi lenkai buvo priversti savo pajėgas skirti kovai su bolševikais. Ufoje buvo paliktas 1-asis šaulių pulkas, ulonų eskadronas ir artilerijos baterija⁴⁷. Visas į frontą siunčiamas pajėgas sudarė 104

1928–1938 m. dirbo advokatu, 1938–1940 ir 1941–1944 m. – Šiaulių miesto burmistru. II pasaulinio karo pabaigoje 1944 m. persikėlė į Vokietiją, 1947 m. apsigyveno Čikagoje.

⁴⁵ BUJ, Czytelnia Rękopisów. Wspomnienia Alfonsa Strońskiego - 9841II, Pamiętnik cz. 2, s. 221; R. Dyboski, *Siedem lat w Rosji i na Syberii (1915–1921)*, Warszawa 1922, s. 120; J. Rūgis, *Iš pulk. K. Rumšos atsiminimų*, „Tautos praeitis“, 1962, t. 1, ks. 4, p. 630; H. Kosk, *Generalicja polska*, Pruszków, 2001, t. II, s. 141.

⁴⁶ P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 46.

⁴⁷ H. Bagiński, *Wojsko Polskie na Wschodzie*, Warszawa, 1990, s. 575; *Radzieckie siły zbrojne 1918–1968*, Warszawa, 1970, s. 50–58; H. E. Какурин, И. И. Вацетис, *Гражданская война 1918–1921*, Санкт-Петербург, 2002, с. 85–91.

karininkai ir 1 728 eiliniai⁴⁸ (jų 1-ąjį šaulių pulką – 88 karininkai ir 1 200 eilinių⁴⁹). Ši papulkininkio K. Rumšos vadovaujama grupė lapkričio 1 d. išvyko į frontą ir iškovojo ne vieną pergalę. Lenkų dalinys pateko į Simbirsko grupę, susidedančią iš savanorių rusų dalinių, vadovaujamų generolo Vladimiro O. Kappelo, veikiančią palei Ufos–Bugulmos geležinkelio liniją. Atvykus lenkų daliniui, grupuotės, stumiamos reguliariųjų Raudonosios armijos dalinių, traukėsi Ufos link. Lapkričio 4 d. lenkų grupė buvo pasiūsta į pirmąją liniją. Pirmasis susirėmimas su bolševikais įvyko lapkričio 7 d. prie Taktagulovo kaimo⁵⁰.

Lapkričio pabaigoje lenkų dalinys dalyvavo daugelyje kovų prie Nikolajevkos, Sardikų ir Bichmetevo⁵¹, jose išsiskyrė ypatinga drąsa ir narsumu ir už tai sulaukė čekoslovakų vadovybės padėkos⁵². Kovose dėl Sardikų ypač pasižymėjo kapitono Michalo Jakubovskio (*Michał Jakubowski*) vadovaujamas III batalionas, kurio sudėtyje buvo ir 7-oji lietuvių kuopa. Atkaklioje kovoje, kaunantis net durtuvais, ji kelias valandas išsilaikė ant virš lenkų pozicijų stūksojusios kalvos prie Sardikų kaimo. Tačiau dėl priešų pajėgų persvaros turėjo pasitraukti į Taktagulovo kaimą. Labai atkaklios kovos vyko 1918 m. gruodžio pradžioje dėl Znamensko kaimo ir prie Belebėjaus miestelio⁵³. Ypač mūšiuose prie Belebėjaus išsiskyrė 7-oji kuopa. Ji kartu su visu pulku bandė apsupti priešą, atakuojantį iš Belebėjaus pusės rytų ir šiaurės rytų kryptimis. Gruodžio 3 d. įvyko lenkų padalinių antpuolis. I ir II batalionai puolė Belebėjų iš Turkulušo kaimo. Lenkų kareiviams veikiant ryžtingai ir greitai, ypač 2-ajai kuopai drąsiai perėjus į durtuvų puolimą, buvo atkovotas šis miestas. Tačiau III bataliono puolimas, sie-

⁴⁸ CAW, WP na Syberii, I.122.91.752, Rozkazy Dowództwa Wojska Polskiego we Wsch. Rosji i na Syberii z 23 i 24 października 1918 r.; J. Pindela-Emisarski, *op. cit.*, s. 20; F. Dindorf-Ankowicz, *82 Syberyjski Pułk Piechoty*, Warszawa, 1929, s. 10; J. Kowalewski, *Z dziejów artylerii polskiej w latach 1917–1920*, [w] *Wojsko Polskie 1914–1920*, red. B. Polak, Koszalin, 1986, t. 1, s. 152.

⁴⁹ S. Biegański, *Polacy na Syberii*, Warszawa, 1928, s. 31.

⁵⁰ F. Dindorf-Ankowicz, *82 Syberyjski...*, s. 9.

⁵¹ CAW, WP na Syberii, I.122.91.683, Rozkaz Dowództwa Wojska Polskiego we Wschodniej Rosji i na Syberii z 1 grudnia 1919 r.; J. Sierociński, *Armia Polska we Francji*, Warszawa, 1929, s. 234.

⁵² CAW, PKW, I.122.97.5, Pismo OČSNR do PKW z 19 listopada 1918 r.

⁵³ J. Sierociński, *op. cit.*, s. 233–234; P. Linkevičius, *op. cit.*, s. 38–40.

kiant atkovoti Glumilino kaimą ir Belebėjaus–Iksakovo geležinkelio stotį, peraugo į įnirtingus mūšius. Tik po ilgų kovų didelių abiejų pusių nuostolių kaina tikslas buvo pasiektas. III batalione daugiausia nuostolių patyrė 7-oji lietuvių kuopa⁵⁴.

Pasibaigus šioms kovoms, dėl nuovargio, gausybės ligų ir nušalimų buvo nuspręsta perkelti papulkininkio K. Rumšos grupę į rezervą. Lenkų daliniai pasitraukė į Gumerevą, iš ten iš pradžių buvo pervežti į Ufą, vėliau – perkelti į geležinkelio linijų tarp Ufos ir Čeliabinsko apsaugą, paskui pateko į 1-osios Uralo armijos rezervą⁵⁵. Šios armijos sudėtyje išbuvo iki pavasario, vėliau prisijungė prie likusios lenkų kariuomenės⁵⁶. 7-oji lietuvių kuopos tarnyba buvo tokia pat kaip ir kitų lenkų dalinių.

1918 m. žiemą Ufos fronte žuvo ir buvo sužeista 15 lenkų karininkų, 140 – eilinių, 272 kareiviai patyrė nušalimų⁵⁷. Lietuvių kuopoje žuvo 1 ir buvo sužeista 18 kareivių, taip pat didelė grupė kareivių nušalo. Buvo sužeistas ir kuopos vadas pirmasis leitenantas P. Linkevičius⁵⁸. Papulkininkio K. Rumšos grupės kareivių nuopelnus pripažino Simbirsko grupės vadas generolas O. Kappela, įsakyme, skirtame 1-ojo pulko kariams, pabrėžęs jų narsumą ir ryžtingumą. Šalia kovojančios Samaros grupės vadas generolas majoras Janas Syrový's atsiuntė sveikinimo telegramą⁵⁹. Apie lietuvių padalinio elgesį per 1918 m. žiemą vykusias kovas įvertinimą nėra išsamesnės informacijos, išskyrus trumpą pulkininko V. Čumos, kuris generolui Halleriui išsiųstoje telegramoje rašė apie lietuvių kuopą, teiginį, kad „*ji dalyvavo mūšiuose ir nusipelnė pagyrimo*“⁶⁰. Kitame pranešime pulkininkas V. Čuma patvirtino ankstesnę nuomonę, pabrėždamas lietuvių karių narsumą, pažymėjo, kad kuopa „*niekada nesuteikė preteksto įtarti nacionaliniu separatizmu*“⁶¹. Šis teiginys liudija, kad lietuviai kariai kovojo taip pat

⁵⁴ F. Dindorf-Ankowicz, *Boje Dywizji Syberyjskiej*, [w] *Polacy na Syberii...*, s. 43–44.

⁵⁵ CAW, Relacje, 400.2048.13. Relacja W. Suchenka.

⁵⁶ F. Dindorf-Ankowicz, *82 Syberyjski...*, s. 26.

⁵⁷ S. Biegański, *op. cit.*, s. 31.

⁵⁸ K. Navakas, *op. cit.*, p. 383; V. Lesčius, *op. cit.*, p. 39.

⁵⁹ J. Sierociński, *op. cit.*, s. 233–234; S. Wojstomski, *Sprzymierzeńcy Czesi na Syberii*, Warszawa, 1938, s. 91.

⁶⁰ CAW, DAH, I.123.1.206, Telegram płk Czumy do gen. Hallera z 14 czerwca 1919 r.

⁶¹ CAW, DAH, I.123.1.206, Telegram płk Czumy do gen. Hallera z 22 czerwca 1919 r.

narsiai kaip ir lenkai, o tautiniai skirtumai nepadarė jokios įtakos jų motyvacijai ir tarnybai. Aukštai įvertintas buvo ir pirmasis leitenantas P. Linkevičius, kuris, atvykęs į Novonikolajevską, už „narsų elgesį su priešais“ buvo pakeltas į kapitonus⁶².

Tolesnį lietuvių kuopos lenkų kariuomenėje likimą lėmė įvykiai, susiję su II lietuvių suvažiavimu 1919 m. sausio 5–12 d. Irkutske. Lietuvių atstovai sutiko pertvarkyti LCB į įstaigą, kuri būtų oficiali Lietuvos Respublikos interesų atstovė Sibire ir Rusijos Tolimuosiuose Rytuose⁶³. Pasitarimų ir ilgų diskusijų metu nepavyko priimti jokių sprendimų dėl tolesnių lietuvių dalinių formavimo savarankiškai arba bendradarbiaujant su kitų valstybių atstovais⁶⁴. Susirinkę atstovai bijojo, kad dėl savo dalinių kūrimo Rusijos valdžia nepalankiai reaguos į Sibiro lietuvių klausimus⁶⁵. Ypač tai tapo akivaizdu 1918 m. gruodžio mėn., kai į Sibirą atvyko prancūzų karo misija, vadovaujama generolo Pierre'o Maurice'o Janino. Pagal anksčiau susitarimus jis buvo išrinktas Rytų Sibiro sąjunginių kariuomenių, taip pat ir lenkų dalinių, t. y. visų pajėgų, vyriausiuoju vadu. Dėl generolo P. M. Janino, pagarsėjusio rusofilo, palankumo Rusijos vyriausybei, kuriai nuo 1918 m. lapkričio vadovavo admiralas A. Kolčiakas, Rusijos vadovybei tapo pavaldūs ukrainiečių (Karpatų rusų) daliniai, suformuoti prie Čekoslovakų korpuso⁶⁶. Naujųjų lietuvių dalinių likimas galėjo būti panašus į ukrainiečių pajėgų, kurios pateko į admiralas A. Kolčiaکو armiją ir vėliau kovėsi fronte su bolševikais⁶⁷. Dėl nepalankaus LCB požiūrio į lietuvių padalinius lenkų kariuomenėje buvo priimtas sprendimas juos

⁶² CAW, DAH, I.123.1.206, 1919 m. gegužės 17 d. pulkininko Valeriano Čumos pranešimas generolui Halleriui. Prašymą paaukštinti pulkininkas Čuma išsiuntė generolui Halleriui 1919 m. gegužės 17 d. Pulkininkas V. Čuma turėjo teisę suteikti karininkams aukštesnį laipsnį. CAW archyvuose dokumentuose prie P. Linkevičiaus pavardės nuo 1919 m. birželio pradžios rašomas kapitono laipsnis. Tačiau savo straipsnyje P. Linkevičius (*op. cit.*) pateikė dokumentus, kuriuose iki 1919 m. rugsėjo mėn. jis įrašytas kaip pirmasis leitenantas.

⁶³ И. В. Нам, *op. cit.*, s. 359.

⁶⁴ V. Lesčius, *op. cit.*, p. 49.

⁶⁵ P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 42.

⁶⁶ ГАРФ, Департамент Милиции Министерства Внутренних Дел. Особый Отдел Государственной Охраны. (ДММВД), ф. 147, оп. 8, д. 50, 1919 m. birželio 3 d. pplk. Russjanovo raportas.

⁶⁷ ГАРФ, ДММВД, ф. 147, оп. 8, д. 42, 1919 m. gegužės 19 d. pplk. Rusjanovo raportas.

panaikinti. Tai turėjo vykti lėtai, kad kareiviai galėtų išvengti tarnybos Rusijos daliniuose⁶⁸. Tačiau daug kuopos kariuomenės tam priešinosi, bijodami likti be pragyvenimo lėšų, ir pasiliko lenkų kariuomenėje. Be to, lietuvių karininkai prašė priimti juos į lenkų dalinius, ir tai buvo daroma⁶⁹. Galų gale *de facto* 7-oji kuopa ir toliau liko „lietuvių“, nors iš dalies ir netekusi tam tikros nepriklausomybės⁷⁰.

1919 m. pavasarį iki šiol vengiančių karo tarnybos lietuvių padėtis pasunkėjo. Tuo metu buvo įvykdyta didelė mobilizacija į A. Kolčiako armiją, kuria buvo siekiama papildyti kariuomenes, kovojančias su stiprėjančiais bolševikais. Mobilizacija buvo privaloma ir už jos vengimą šauktiniams grėsė griežtos bausmės⁷¹. Dauguma lietuvių turėjo pasirinkti: tarnauti Rusijos armijoje ir kovoti fronte, kur nuo 1919 m. balandžio mėn. baltųjų kariuomenė ėmė persekioti nesėkmės, arba stoti į lenkų kariuomenę. Lenkų „pasirinkimas“ sedomino lietuvius ir dėl pasklidusių gandų, kad „*lenkai nekovo Sibiro fronte, bet važiuos kovoti dėl savo sienų*“⁷². Lietuviams galimybė „pasprukti“ iš Sibiro teikė šiam pasirinkimui patrauklumo. Tai buvo planuota atlikti perplukdant kariuomenę jūra. Šio proceso mastą liudija pulkininko V. Čumos nurodymai, kuris savo įsakymuose apygardos šauktinių rinkimo punktų komendantams atkreipė dėmesį į tai, kad „*pastaruoju metu keliuose šauktinių rinkimo punktuose net punktų komendantai skleidžia tarp kariuomenės ir pasamdytų naujokų niekuo nepagrįstus gandus apie greitą išvykimą namo ir remdamiesi šiuo argumentu, atrodo, ragina stoti į kariuomenę*“⁷³. Lietuviai lenkų verbavimo punktuose praktiškai be trukdžių buvo priimami į lenkų kariuomenę. Tai vyko pagal šios kariuomenės vadovybės mobilizacijos skyriaus Sibire instrukciją, kurioje buvo

⁶⁸ V. Lesčius, *op. cit.*, s. 50; P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 47.

⁶⁹ K. Navakas, *op. cit.*, s. 385; V. Lesčius, *op. cit.*, p. 50.

⁷⁰ CAW, DAH, I.123.1.206, 1919 m. birželio 14 d. pulkininko V. Čumos telegrama, skirta generolui Halleriui. Pulkininkas V. Čuma šioje telegramoje pranešė, kad kuopa ir toliau lieka 1-ojo šaulių pulko sudėtyje.

⁷¹ РГВА, Управление Сибирской Армии, ф. 39617, оп. 1, д. 161, 1919 m. kovo 14 d.; Adm. A. Kolčiako 1919 m. kovo 14 d. įsakymas (apima kelis ankstesnius nurodymus).

⁷² V. Lesčius, *op. cit.*, p. 50.

⁷³ CAW, WP na Syberii, I.122.91. 548–549. Apygardos šauktinių rinkimo punktų komendantams skirtos instrukcijos, patvirtintos 1919 m. vasario 12 d. per instruktažą lenkų kariuomenės vado Rytų Rusijoje ir Sibire.

įrašas, kad „*priėmimo* [į lenkų kariuomenę – skaityti anksčiau pateiktą komentarą] *sąlyga* – būti šaukiamąjo amžiaus (*ne jaunesniems kaip 17 ir ne vyresniems kaip 40 metų*), turėti lenkiškų organizacijų išduotus dokumentus, patvirtinančius labai gerą fizinę būklę ir lenkišką kilmę (kad yra lenkai, lietuviai, baltarusiai)⁷⁴. Atsižvelgiant į tai darytina išvada, kad lenkų valdžia ir kariuomenė lietuvius laikė tos pačios valstybės piliečiais. Įstoję į Lenkijos kariuomenę, jie gaudavo lenkiškus dokumentus, prisiekdavo ir buvo siunčiami į Novonikolajevską – pagrindinę lenkų dalinių formavimo vietą. Tuo metu Lenkijos pajėgų, kurioms vadovavo pulkininkas Valerianas Čuma, pagrindas buvo nuo 1919 m. sausio mėn. formuojama 5-oji lenkų šaulių divizija (LŠD), kurioje balandžio pabaigoje tarnavo apie 11 tūkst. karininkų ir kareivių. Ją sudarė trys šaulių pulkai, ulonų pulkas, lauko artilerijos pulkas, kadrų batalionas, šturmo batalionas, inžinerijos batalionas, įvairios tarnybos ir užnugario daliniai. Divizijos vadu tapo pulkininkas K. Rumša. Be to, buvo keli nedideli padaliniai, dislokuoti apygardos šauktinių rinkimo punktuose ir šauktinių rinkimo punktuose, kurių tinklas aprėpė beveik visą Sibirą ir Tolimuosius Rytus, bei strateginėse vietose – Irkutske ir Vladivostoke – dislokuotos 2 pėstininkų kuopos.

1919 m. kovo pabaigoje prasidėjo nauja didelė mobilizacija į Rusijos baltųjų armijos dalinius. LCB prieštaravo, kad lietuviai stotų į lenkų kariuomenę. Tačiau Tomsko Lietuvos nukentėjusiems nuo karo pagalbos komitetas 1919 m. balandžio mėn. kreipėsi į admirolo A. Kolčiako vyriausybę Omske, susirūpinęs, kodėl lietuviai mobilizuojami į Rusijos kariuomenę: jeigu Lietuva „*visų sąjunginių valstybių yra pripažinta nepriklausoma valstybe*“, vadinasi, „*lietuvų mobilizacija į Rusijos armiją yra tarptautinės teisės ir nepriklausomos valstybės nepriklausomybės pažeidimas*“. Tačiau gautas atsakymas nuvylė – jame teigiama, kad Rusijos valdžia tik Lenkiją pripaži-

⁷⁴ CAW, WP na Syberii, I.122.91.585. Šauktinių rinkimo aikštelių karininkams skirtos instrukcijos (b. d.). Tuo metu tarp Rusijos politinės ir karinės valdžios bei Lenkijos vadovybės ir Lenkijos karinio komiteto tvyrojo įtampa. Ji atsirado dėl lenkų dalinių kovų fronte su bolševikais. Plačiau apie tai: ГАРФ, ЦМПИ, ф. 176, оп. 3, д. 52. Stanowisko rządu rosyjskiego w Omsku wobec spraw polskich (b. d.). Plačiau apie tai: *Polska w świetle postanowień rządu omskiego*, oprac. A. Kamiński, „Studia z Najnowszych Dziejów Powszechnych“, 1963, t. 3, s. 216–219; A. Juzwenko, *Polaka a „biała“ Rosja (od listopada 1918 do kwietnia 1920 r.)*, Wrocław, 1973; Tenże, *Stosunek „białej“ Rosji do odradzającego się państwa polskiego i jego granic*, „Kwartalnik Historyczny“, 1973, z. 3, s. 621–639.

no nepriklausoma valstybė, tačiau kitos tautos, gyvenančios carinėje valstybėje, iki šiol negavo tokių garantijų ir toliau privalo vykdyti savo išpareigojimus rusų tautai⁷⁵. Tokį atsakymą lėmė tuometė tarptautinė padėtis. Dėl ankstesnių admirolo A. Kolčiako laimėjimų 1919 m. pradžioje Antantės didžiosios valstybės peržiūrėjo savo iki tol labai atsargią politiką Rusijos atžvilgiu⁷⁶.

Paryžiuje posėdžiaujanti Taikos konferencijos Vyriausioji taryba nusprendė išspręsti klausimą dėl A. Kolčiako vyriausybės pripažinimo visos Rusijos valstybės atstove. Šiuo klausimu buvo kalbėta su Rusijos politinės tarybos nariais: Nikolajumi V. Čaikovskiu, Sazonovu, Vasilijumi A. Makklovu ir Grigorijumi Lvovu⁷⁷. Po šių pokalbių 1919 m. gegužės 26 d. Vyriausioji taryba išsiuntė A. Kolčiakui telegramą, kurioje buvo patikslintos sąlygos, lėmusios „visos ir nedalomos“ Rusijos centrinės valdžios viršenybę prieš Sibiro vyriausybę. Šioje telegramoje reikalaujama suteikti nepriklausomybę dviem valstybėms – Lenkijai ir Suomijai. O kitoms valstybėms, kurios „reikalavo“ suteikti nepriklausomybę, nurodoma laikytis autonomijos išpareigojimų ir Antantės valstybių sudarytų sutarčių⁷⁸.

Omsko vyriausybė savo atsakyme patvirtino, kad sutinka su visomis Tarybos pateiktomis sąlygomis, tik „galutinį klausimą, susijusio su sienų tarp Rusijos ir Lenkijos nustatymu, sprendimą reikia atidėti <...> iki bus sušaukta Konstituantas“⁷⁹. Iš tikrųjų Omsko vyriausybė jau seniai turėjo sudariusi teritorinės programos įgyvendinimo Vakarų Rusijoje ir būsimų santykių su Lenkija bei abiejų valstybių sienos nustatymo planus. Jame nebuvo vietos „lietuvių klausimams“. Šią programą parengė Ypatingasis taikos derybų parengiamasis komitetas (*Особое подготовительное*

⁷⁵ ГАРФ, МИД РП, ф. Р-200, оп. 1, д. 309, 1919 m. gegužės 2 d. LSV posėdžio protokolas.

⁷⁶ A. Juzwenko, *Polityka mocarstw zachodnich wobec Rosji w roku 1919 (przed załamaniem się ofensywy Kołczaka)*, „Studia z Dziejów ZSRR i Europy Środkowej“, t. IX, 1973, s. 123–141.

⁷⁷ С. П. Мельгунов, *Чайковский в годы гражданской войны (Материалы для истории Русской общественности)*, Париж, 1929, с. 220–245.

⁷⁸ A. Juzwenko, *Polska a „biała“ Rosja...*, s. 134–135; В. Ж. Цветков, *Белое дело в России. 1919 г. (формирование и эволюция политических структур Белого движения в России)*, Москва, 2009, с. 220.

⁷⁹ Cyt. za: A. Juzwenko, *Polska a „biała“ Rosja...*, s. 135.

к мирным переговорам совещание), sudarytas 1918 m. gruodžio 17 d. A. Kolčiaiko įsakymu. Jo vadovu tapo Omsko vyriausybės užsienio reikalų ministro pavaduotojas Vladimiras G. Žukovskis⁸⁰.

Pirmasis šio komiteto susirinkimas, kuriame buvo pradėta diskusija dėl tautinių klausimų – tarp jų ir lenkų, – įvyko 1919 m. sausio 4 d. Referato autoriai – daugiausia Omsko Užsienio reikalų ministerijos darbuotojai, vadovaujami II politinio skyriaus viršininko Valerijaus I. Jazvickio, – pažymėjo, kad dėl istorinių, etnografinių ir ekonominių priežasčių lenkų klausimus reikia išbraukti iš bendrai svarstomų Rusijos valstybės tautinių klausimų sąrašo dėl problemų sudėtingumo⁸¹. V. J. Jazvickis – pagrindinis referato autorius – diskusijos metu taip pat pabrėžė, kad lenkų klausimus reikia svarstyti dviem aspektais: tarptautiniu ir vidaus. „Spręsdama lenkų klausimus šios tautos naudai, Rusija negali pamiršti – kaip pažymima referate, – kad kraštutinis požiūris į visos Lenkijos teritorijos atkūrimą prieštarauja rusų tautiniams interesams.“⁸² Parengiamasis komitetas, norėdamas Paryžiaus konferencijoje metu išvengti priekaištų dėl Lenkijos interesų nepaisymo, nusprendė parengti du lenkų klausimo sprendimo variantus: vieną – jei Lenkija tvarkytųsi kaip nepriklausoma valstybė, kitą – jei prisijungtų prie Rusijos⁸³.

Pirmuoju atveju, programos autorių nuomone, Lenkija liks artima Rusijos sąjungininkė karinėje, politinėje ir ekonominėje srityse dėl „bendro slavų intereso“. Anot jų, Lenkijos ir Rusijos siena turi būti nubrėžta taip, kad jokia Lietuvos ir Baltarusijos dalis neatsidurtų už Lenkijos valstybės ribų. Už Lenkijos ribų liktų Cholmskis, taip pat Priekarpatės Rusija ir Bukovina, tad „vakarinė Rusijos siena turi tiesiogiai kirstis su Slovakija“⁸⁴. Kiti

⁸⁰ САУ, РКВ, I.122.97.56-58, рапорт делегата РКВ з Омска з 1 мая 1919 г.; D. Radziwiłłowicz, *Polskie formacje zbrojne we wschodniej Rosji oraz na Syberii i Dalekim Wschodzie w latach 1918–1920*, Olsztyn, 2009, s. 153; Н. И. Наумова, *Национальный вопрос во внешней политике Колчаковского правительства // Вопросы истории общественно-политической жизни Сибири периода Октября и Гражданской войны*, Томск, 1982, с. 121–123.

⁸¹ ГАРФ, МИД РП, ф. Р-200, оп. 1, д. 261, л. 13–15.

⁸² ГАРФ, МИД РП, ф. Р-200, оп. 1, д. 261, л. 14.

⁸³ ГАРФ, МИД РП, ф. Р-200, оп. 1, д. 261, л. 14–15.

⁸⁴ Pagal vėlesnį Omsko URM nutarimą jie turėjo patekti į autonominio administracinio vieneto, priklausancio Rusijai, sudėtį. ГАРФ, МИД РП, ф. Р-200, оп. 1, д. 604.

reikalavimai buvo susiję su Lenkijos rusų tautinės mažumos ir Rusijos lenkų tautinės mažumos interesų užtikrinimu, Lenkijos dalyvavimu Rusijos valstybės paskolų gražinimo, kompensacijų už Lenkijoje paliktą valstybinį, socialinį ir privatų turtą išmokėjimo Rusijai procese. Taip pat reikėjo atsižvelgti į Lenkijos priėjimą prie Baltijos jūros ir jos prijungimą prie Rytų Prūsijos dalies, kurioje „*gyvena lenkai*“.

Įgyvendinant antrąjį variantą – t. y. tuo atveju, jeigu Lenkija pageidautų palaikyti teritorinį ir politinį ryšį su Rusija, – būtų galima sukurti konfederaciją pagal Šveicarijos modelį. Buvo numatyta bendra abiejų valstybių užsienio ir finansų politika, bendra kariuomenė ir laivynas. Visiškai savarankiška Lenkija būtų tik švietimo ir vidaus politikos klausimais. Lenkijos priėjimo prie Baltijos jūros klausimu priimtinas pirmajame projekte pateiktas sprendimas. Abiejų šalių išorinių sienų nustatymu ir konstitucijos rengimu turėtų rūpintis bendra komisija, susidedanti iš Rusijos ir Lenkijos atstovų⁸⁵. Šiuose planuose Lietuva kaip savarankiškas subjektas neegzistavo, todėl ir admiralas A. Kolčiakas neatsižvelgė į LCB pastangas.

Dėl to ir vietinių lietuvių organizacijų, kurios nežinojo, kaip elgtis, bandant atsispirti rusų mobilizacijai ir pačių lietuvių daromam spaudimui, nerimo, LCB valdžia ėmėsi veiksmų. Buvo kreiptasi į Latvijos valdžios atstovus Sibire su prašymu leisti kurti lietuvių dalinius prie latvių kariuomenės arba priimti lietuvius į jų dalinius⁸⁶. LCB išsiuntė šį prašymą ir Sibire veikiančioms trijų Pabaltijo tautų – lietuvių, latvių ir estų – politinėms organizacijoms, su kuriomis tuo metu palaikė glaudesnius ryšius. Tačiau LCB prašymo pateikimo metu Latvijos valdžia buvo itin silpna ir priklausoma nuo piniginių dotacijų ir aprūpinimo, kurį gaudavo iš Prancūzijos misijos. Be to, buvo kilęs konfliktas tarp latvių vadovybės ir generolo Janino dėl latvių dalinių naudojimo kovoje su bolševikais⁸⁷. Todėl latviai LCB skir-

⁸⁵ ГАРФ, Совет Министров „Российского Правительства“ (dalej: СМРП), ф. Р-176, оп. 1, д. 52, л. 27–28; *Polska w świetle postanowień rządu omskiego*, oprac. A. Kamiński, „Studia z Najnowszych Dziejów Powszechnych“, t. 3, 1963, s. 216–219. Na ten temat: A. Juzwenko, *Polska a „biała“ Rosja...*, s. 25–26; D. Radziwiłłowicz, *Polskie formacje zbrojne we wschodniej Rosji...*, s. 142–143.

⁸⁶ K. Navakas, *op. cit.*, p. 385; V. Lesčius, *op. cit.*, p. 50. Tekst noty do władz łotewskich: P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 47–48.

⁸⁷ САУ, РКВ, I.122.97.14, Telegram gen. Štefánika do РКВ z 23 stycznia 1919 r.; *Из истории Гражданской войны в СССР*, Москва 1961, т. II, док. Нр. 1, с. 3–4.

tame atsakyme pabrėžė, kad netrukdyt lietuviams stoti į dalinius, jeigu jie priims Latvijos pilietybę, o atskirą lietuvių dalinį sutiks kurti tik tuo atveju, jeigu LCB užtikrins jo išlaikymą. Tačiau lietuviai negalėjo įvykdyti šios užduoties⁸⁸.

Nesėkmingos LCB pastangos privertė lietuvių karininkus: antrąjį leitenantą Kazį Navaką, chorunžą Igną Podgaiskį, pirmąjį leitenantą Juozą Tomkų, chorunžą Vytautą Kasakaitį ir kapitoną Petrą Linkevičių, tarnaujančius Sibiro lenkų kariuomenėje, imtis iniciatyvos. Jie kreipėsi į pulkininką Lemonierą, Prancūzijos karinės misijos atstovą Novonikolajevske, prašydami pagalbos kuriant lietuvių batalioną. Prancūzijos karininkas, gavęs generolo Janino pritarimą, sutiko kurti dalinį. Tačiau pabrėžė, kad batalionas bus nedidelis ir jį kurti turi lenkai⁸⁹. Prancūzijos karinei valdžiai skirtame pranešime generolas Janinas rašė, kad, jo nuomone, politiškai klaidinga Prancūzijai kurti lietuvių dalinius Sibire. Tai galėtų sukelti Rusijos, kuri ir toliau neigė savarankiškos Lietuvos valstybės egzistavimo galimybę, pyktį⁹⁰.

Tuo pat metu (galbūt generolo P. M. Janino iniciatyva) pasiūlymą kurti savarankišką dalinį prie lenkų kariuomenės lietuvių karininkams pateikė ir pulkininkas K. Rumša. Taip turbūt atsitiko dėl to, kad anksčiau iš Prancūzijos atstovų jis sužinojo apie lietuvių pasiūlymą ir galėjo į jį atsižvelgti. Karininkai nusprendė kreiptis į lenkų vadovybę dėl leidimo kurti dalinį, LCB nesuteikus tokių teisių, kadangi, kaip rašo P. Linkevičius, „*nenorėjo, kad lietuviškos organizacijos prisiimtų bataliono išlaikymo išlaidas*“⁹¹. Galbūt karininkai taip pat norėjo, kad įkurtas batalionas ateityje nevaržytų LCB ir Lietuvos vyriausybės Kaune politinių sprendimų⁹². Generolui P. M. Janinui toks sprendimas taip pat buvo priimtinas, kadangi dėl jo nebūtų kilę ginčų su Rusijos valdžia.

Šių karininkų iniciatyvą palaikė dalis Sibiro lietuvių organizacijų ir gy-

⁸⁸ K. Navakas, *op. cit.*, p. 385; V. Lesčius, *op. cit.*, p. 50.

⁸⁹ V. Lesčius, *op. cit.*, p. 50.

⁹⁰ Service historique de la défense- Archives de l'Armée de Terre (SHD-AAT), Mission militaire française en Sibérie: 17 N 592; Gen. Janino 1919 m. birželio 22 d. raportas.

⁹¹ P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 49.

⁹² Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1919 m. sausio 9 d. LCB išsiųstoje telegramoje kategoriškai prieštaravo lietuvių dalinių kūrimui prie lenkų kariuomenės Sibire. *Ibidem*, s. 51.

ventojų. Jie manė, kad lenkų ir lietuvių tarpusavio bendravimas gali būti labai naudingas abiem šalims ir ateityje leis sukurti bendrą, konfederacinę, valstybę. Lietuvių dalinių kūrimą prie lenkų kariuomenės ypač palaikė Novonikolajevsko ir Irkutsko lietuvių organizacijos, tiesa, pažymėtina, kad bendradarbiavimui su lenkais neprieštaravo dauguma lietuvių⁹³.

Pasitarus su Novonikolajevske veikiančia vietine Lietuvių tautos taryba, kuri palaikė karininkų pastangas, pradėta tartis su Lenkijos vadovybe⁹⁴, parengtas sutarties projektas ir pateiktas lenkams. Jame prašoma sukurti dalinį (batalioną, pulką), kuris operatyviai, finansiškai, techniškai ir ūkiškai būtų pavaldus lenkų kariuomenės vadui. Tarnyba turėjo vadovautis lenkų kariuomenėje galiojančiais nuostatais, išverstais į lietuvių kalbą. Evakuacijos iš Sibiro į Europą atveju lietuvių dalinys būtų turėjęs grįžti į Lietuvą ir prisijungti prie Lietuvos kariuomenės⁹⁵. Dalinio uniforma, lietuvių iškeltomis sąlygomis, turėjo skirtis nuo lenkų karių uniformos. Tačiau jei būtų sunku užsakyti kitokių uniformų, nei tokių, kokias Lenkijos kariai gaudavo per prancūzų intendantūrą, ši sąlyga galėjo būti nevykdoma. Galiausiai Lietuvos pusė sutiko, kad jos karių uniformos būtų tokios pat kaip ir kitų lenkų dalinių, išskyrus smulkias detales ir nacionalinį ženklą – Vytį⁹⁶.

Lenkai priėmė šią sutarties sąlygą ir sutiko kurti lietuvių batalioną. 1919 m. birželio 24 d. pulkininkas V. Čuma įsakė pradėti kurti lietuvių dalinį – Atskirąjį Vytauto Didžiojo lietuvių batalioną prie 5-osios lenkų šaulių divizijos⁹⁷. Bataliono vadu tapo kapitonas P. Linkevičius, iki tol tar-

⁹³ BUI, Czytelnia Rękopisów. Wspomnienia Alfonsa Strońskiego - 9841II, Pamiętnik cz. 1, s. 108; Л. К. Островский, *op. cit.*, c. 199.

⁹⁴ CAW, DAH, I.123.1.206, 1919 m. birželio 14 d. pulkininko V. Čumos telegrama generolui Halleriui. Novonikolajevsko Tautos taryba buvo vietos lietuvių politinė organizacija.

⁹⁵ Tekstas, kurį lietuvių karininkai pateikė Lenkijos pusei susipažinti: P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 50.

⁹⁶ AW, PKW, I.122.97.13, Pismo płk Czumy do PKW z 22 lipca 1919 r.; V. Lesčius, *op. cit.*, p. 51. Lietuvių bataliono uniforma buvo siuvama pagal lenkų kareivių, tarnaujančių Sibire, uniformos pavyzdį (CAW, WP na Syberii, I.122.91.752, Rozkaz Dowódcy Wojsk Polskich we Wsch. Rosji i na Syberii z 25 sierpnia 1918 r.; CAW, WP na Syberii, I.122.91.752, Rozkaz do 5 Dywizji Strzelców z 10 czerwca 1919 r.).

⁹⁷ CAW, DAH, I.123.1.206, Telegram płk Czumy do gen. Hallera z 22 czerwca 1919 r.; ГАХО, КД, ф. Д-144 оп. 1, д. 12. Rusijos VRM požiūris į lietuvius, einančius karo tarny-

navęs 1-ajame šaulių pulke. Į batalioną buvo perkelti 1-ojo šaulių pulko karininkai ir kareiviai lietuviai, taip pat kareiviai iš kitų dalinių, tarp jų – iš 3-iojo šaulių pulko, Kadruž bataliono. Bataliono vadas turėjo teisę naudoti antspaudą su lietuvišku užrašu ir Vyčiu⁹⁸. Lenkų vadovybė taip pat prisie-mė užduotis, susijusias su lietuvių savanorių per verbavimo punktų tinklą vykdoma atranka ir priėmimu į formuojamą batalioną. Jiems šiuose punktuose buvo parengti atitinkami dokumentai⁹⁹. Siekdami paspartinti informacijos apie verbavimą į lietuvių dalinį sklaidą, lietuvių karininkai parengė specialų kreipimąsi – laišką, kuriame ragino visus lietuvius, galinčius atlikti karo tarnybą, tarnauti lietuvių batalione¹⁰⁰. Savas dalinys lietuviams buvo geras argumentas prieš bandymus juos mobilizuoti į Rusijos pajėgas. Dėl to jos valdžia atleido lietuvius nuo tarnybos Rusijos armijoje¹⁰¹, t. y. su jais elgėsi kaip su Lenkijos piliečiais¹⁰².

Batalionas buvo pradėtas formuoti buvusioje Rusijos armijos vasaros stovykloje ant Obės kranto, 12 km nuo Novonikolajevsko. Iš pradžių pavyko organizuoti tik vieną pėstininkų kuopą ir ūkio komandą. Tuo metu dalinį sudarė 5 karininkai ir 140 kareivių. Dauguma iš jų buvo anksčiau tarnavę lenkų daliniuose¹⁰³. Batalionas jau iš pat pradžių gavo labai gerą aprangą ir pakankamai ginklų, t. y. buvo tinkamai aprūpintas. Tai daugiausia buvo pulkininko K. Rumšos nuopelnas, kuris pasirūpino viskuo, kad

---

bą nuo 1919 m. rugpjūčio mėn. Taip buvo vertinamos Lietuvos visuomenės Sibire mobilizacinės galimybės.

⁹⁸ CAW, WP na Syberii, I.122.91.756, 1919 m. birželio 24 d. lenkų kariuomenės Rytų Rusijoje ir Sibire vado įsakymas 5-ajai šaulių divizijai. V. Lesčius darbe (*op. cit.*, p. 52) nurodyta birželio 27 d. kaip lietuvių bataliono (kapitono P. Linkevičiaus) kūrimo pradžia. Turbūt čia turimas omenyje pirmasis bataliono vadovybės įsakymas. Tačiau K. Navakas (*op. cit.*, s. 383) rašo, kad įsakymai dėl kareivių perkėlimo į lietuvių dalinį buvo duoti jau 1919 m. birželio 13 d.

⁹⁹ CAW, WP na Syberii, I.122.91.785, Instrukcja dla komendantów Punktów Zbornych z 17 lipca 1919 r. CAW, WP na Syberii, I.122.91.755, Rozkaz Wydziału Mobilizacyjnego z 23 sierpnia 1919 r.

¹⁰⁰ P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 53–54.

¹⁰¹ Vytauto Didžiojo karo muziejus (VDKM). Šiais dokumentais rėmėsi 1919–1920 m. prof. K. Būga (Šd), S-15994, Zaświadczenia o nie podleganiu służbie wojskowej w armii rosyjskiej wydane przez LCB.

¹⁰² ГАХО, КД, ф. Д-144 оп. 1, д. 12.

¹⁰³ V. Lesčius, *op. cit.*, s. 52.

batalionas būtų sklandžiai formuojamas. Lietuvių dalinys buvo visiškai ir pirmiau nei lenkų daliniai aprūpintas apranga ir įvairiais reikmenimis¹⁰⁴. Dėl 5-ojo LŠD vado rūpestingos globos kai kurie karininkai lietuvių dalinį vadino pulkininko K. Rumšos „lydinčiąja gvardija“¹⁰⁵. Sunku šiandien pasakyti, kuo vadovavosi pulkininkas K. Rumša rūpindamasis šiuo batalionu. Galbūt sentimentais lietuviams, tautiečiams, nors neatmestina prielaida, kad vėliau galėjo jais pasinaudoti įgyvendindamas savo planus, o taip

---

¹⁰⁴ CAW, PKW, I.122.97.13, Pismo płk Czumy do PKW z 22 lipca 1919 r.; V. Lesčius, *op. cit.*, s. 51. Lietuvių bataliono uniforma buvo siuvama pagal Sibire tarnaujančių lenkų kareivių uniformos pavyzdį (CAW, WP na Syberii, I.122.91.752, Rozkaz Dowódcy Wojsk Polskich we Wsch. Rosji i na Syberii z 25 sierpnia 1918 r.; CAW, WP na Syberii, I.122.91.752, Rozkaz do 5 Dywizji Strzelców z 10 czerwca 1919 r.). Atskirojo Vytauto Didžiojo lietuvių bataliono uniforma: kepurė – angliška apsauginė, su žaliais kraštais, viršuje – Vytis, žemiau po snapeliu – skutis su rango galionais. Kareiviams skirtas apsauginis dirželis, karininkams – dirželis iš auksinio galiono. Frenčius – kaip lenkų, tik kitokiais apvadais – žaliais, o ant rankovių – ½ cm pločio žalia juostelė. Ant kairės rankovės virš alkūnės – raudonas skydas, apsiūtas žalios spalvos, karininkų – auksine juoste. Antsiuvų ant apykaklės nėra. Ordinais – kaip lenkų, tik kareiviai vietoj amarantinių, o karininkai vietoj sidabrinių nešiojo žalius antsiuvus. Kelnės su žaliais 3 cm pločio įsiuvais. Uniformos spalva tokia pat kaip ir kitų lenkų kariuomenės dalinių (CAW, WP na Syberii, I.122.91.756, Rozkaz do 5 Dywizji Strzelców z 12 lipca 1919 r. – wzór uniformu dla Odrębnego Batalionu Litewskiego). 1919 m. lapkričio mėn. buvo panaikintas galiojęs įsakymas. Pagal naująjį įsakymą: kepurė – su žaliais kraštais, viršuje – Vytis. Kareiviams buvo skirtas žalias, karininkams – auksinis dirželis. Frenčius – kaip lenkų, tik su žaliais apvadais, atvartai – taip pat žali, karininkų – apsiūti auksiniu galionu, kareivių – be galiono. Ant rankovių – ½ cm pločio žalia juostelė, ant antepečių – Vytis. Ordinais – ant atvartų žvaigždutės, karininkų – auksinės, kareivių – baltos. Žemesnio laipsnio karininkų galionas ant atvartų – lygus, aukštesnio laipsnio – vingiuotas. Skiriamieji laipsnio ženklai: vyresnysis kareivis – viena balta penkiakampė žvaigždutė, skyrininkas – dvi baltos penkiakampės žvaigždutės, būrininkas – trys baltos penkiakampės žvaigždutės, seržantas – keturios baltos penkiakampės žvaigždutės, chorunžas – viena balta penkiakampė žvaigždutė, antrasis leitenantas – dvi auksinės penkiakampės žvaigždutės, pirmasis leitenantas – trys auksinės penkiakampės žvaigždutės, kapitonas – keturios auksinės penkiakampės žvaigždutės, majoras – viena auksinė keturkampė žvaigždutė, papulkininkis – dvi auksinės keturkampės žvaigždutės, pulkininkas – trys auksinės keturkampės žvaigždutės. Ant kelnių – žalias 3 cm įsiuvas (CAW, WP na Syberii, I.122.91.756, Rozkaz do 5 Dywizji Strzelców z 10 listopada 1919 r. – naujas Atskirajam lietuvių batalionui skirtos uniformos pavyzdys).

¹⁰⁵ R. Dyboski, *op. cit.*, s. 120; W. Scholze-Srokowski, *Wojsko Polskie na Syberii*, Warszawa, 1930, s. 494; W. A. Czarnecki, *Wspomnienia sapera z 5 Dywizji Syberyjskiej ps. „Kotwicz“ 1918–1921*, red. J. Wiśniewski, Wrocław, 2011, s. 37.

pat siekdamas padidinti Lenkijos pajėgų Sibire kovinį potencialą.

Lietuviams didelę propagandinę reikšmę turėjo bataliono dalyvavimas 1919 m. liepos 15 d. 509-ųjų Žalgirio mūšio metinių minėjime Novonikolajevske. Iškilnių, į kurias buvo pakviesti sąjunginių pajėgų ir kitų šalių Sibire esančių kariuomenių atstovai, metu vyko lenkų ir lietuvių, rusų ir čekų dalinių paradas¹⁰⁶.

Tačiau baltųjų karinė padėtis Rytų Rusijoje ir Sibire darėsi vis sunkesnė. Nuo 1919 m. balandžio prasidėjo platus bolševikų kariuomenės puolimas. Jo metu buvo užimta didelė teritorija ir daug miestų, tarp jų – Boguruslanas, Belebėjus ir Ufa. 1919 m. birželio pabaigoje prasidėjo bendras viso bolševikų Rytų fronto puolimas. Per kelias savaites Sergejaus Kamenevo vadovaujama raudonųjų kariuomenė privertė A. Kolčiaką greitai ir nekoordinuotai trauktis. Pasibaigus šioms kovoms, iki rugpjūčio vidurio visas Uralas iki Tobolo upės atsidūrė bolševikų rankose. Dėl baltųjų pralaimėjimų 1919 m. vasarą ir rusų dalinių baudžiamųjų ekspedicijų užnugaryje suaktyvėjo bolševikų partizaninis judėjimas visoje Sibiro teritorijoje. Ypač bolševikų puolimai grėsė Transsibiro geležinkeliams. Juos saugojo generolo Janino vadovujami sąjunginiai daliniai. 5-oji lenkų šaulių divizija, kaip sąjunginis dalinys, buvo antra pagal dydį po Čekoslovakų korpuso. Lenkų daliniai jau nuo 1919 m. gegužės pradžios gynė du Transsibiro geležinkelio ruožus: geležinkelio liniją nuo Novonikolajevsko iki Tatarskajos stoties, t. y. Omsko geležinkelį ir ruožą aplink Tatarskają – Slavgorodą, Kulundos geležinkelį¹⁰⁷. Tačiau auganti bolševikų partizaninio judėjimo grėsmė privertė lenkų vadovybę pasinaudoti paskutiniu rezervu – Atskiruoju lietuvių batalionu.

Rugsėjo 6 d. lietuvių dalinys kartu su 1-uoju šaulių pulku, sustiprintas kulkosvaidžių būriu, išvyko traukiniu iš Novonikolajevsko į Kargato stotį, kur turėjo dalyvauti operacijoje prieš bolševikų partizanus¹⁰⁸. Tuo metu

¹⁰⁶ CAW, WP na Syberii, I.122.91154, Rozkaz Dowódcy Wojsk Polskich we Wsch. Rosji i na Syberii do 5 Dywizji Strzelców z 14 czerwca 1919 r.; D. Radziwiłłowicz, *Tradycja grunwaldzka w świadomości politycznej społeczeństwa polskiego w latach 1910–1945*, Olsztyn, 2000, s. 80.

¹⁰⁷ CAW, WP na Syberii, I.122.91.756, Rozkaz Dowódcy 5 Dywizji Strzelców z 6 maja 1919 r.

¹⁰⁸ CAW, WP na Syberii, I.122.91.756, Rozkaz Dowódcy 5 Dywizji Strzelców z 9 września 1919 r.

batalione, sudarytame iš pėstininkų kuopos, kulkosvaidžių būrio, ryšių būrio ir raitelių žvalgybos patrulio, tarnavo 13 karininkų, 20 puskarininkų ir 186 kareiviai. Dalinys turėjo 6 kulkosvaidžius, 7 revolverius, 160 karabinų, 6 kardus ir 160 durtuvų¹⁰⁹, 7 jojamuosius žirgus ir 23 kinkomuosius arklius, 2 vežimus, 23 vežimėlius ir lauko virtuvę¹¹⁰, taip pat nuosavą ambulatoriją, kurioje dirbo gydytojas, 2 felčeriai ir 2 sanitarai¹¹¹.

Batalionas dalyvavo netoli Kargato stoties esančių bolševikų dalinių antpuolyje. Kovos vyko Maršankos kaimo apylinkėse. Lietuvių dalinys laimėjo ir privertė priešą atsitraukti. Pasiekę pergalę, lietuviai persikėlė į Kargato stotį ir iki rugsėjo 27 d. saugojo patikėtą geležinkelio linijos ruožą, po to grįžo į Novonikolajevską¹¹².

Tuo metu į batalioną plūstelėjo didelis savanorių srautas, ypač iš Rusijos armijos, tad sėkmingai pavyko užbaigti antros ir pradėti trečios kuopos formavimą. Į batalioną taip pat buvo priimti 94 lietuviai komunistai, buvusio Lietuvos komunistų dalinio kareiviai, 1918 m. kovoję su atamanu Grigorijumi Semionovu ir patekę į čekoslovakų nelaisvę. Kodėl jie buvo priimti, sunku pasakyti. Galbūt bataliono vadovybė norėjo padidinti dalinį. Dėl didelio savanorių antplūdžio batalionas buvo atleistas nuo užduočių, susijusių su geležinkelio linijų apsauga. Taigi buvo formuojami kiti padaliniai, vyko intensyvūs mokymai, o 1919 m. lapkričio pradžioje batalionas jau buvo pasiruošęs stoti į kovą.

Kartu su kariniais mokymais vyko darbai, susiję su karių kultūriniu gyvenimu ir švietimu. Pavyko įsteigti nedidelę biblioteką, buvo užprenumeruota lietuviškų Jungtinėse Amerikos Valstijose leidžiamų žurnalų, pradėta mokyti beraščius kareivius rašyti ir skaityti lietuvių kalba. Be to, jiems buvo rengiamos Lietuvos istorijos paskaitos¹¹³.

Bataliono vadovybė sulaukdavo lietuvių kolonijos Novonikolajevske

¹⁰⁹ CAW, WP na Syberii, I.122.91.8, Wykaz stanu Wojsk Polskich we Wschodniej Rosji i na Syberii z 15 września 1919 r.

¹¹⁰ CAW, WP na Syberii, I.122.91.8, Wykaz majątku gospodarczego Wojska Polskiego we Wschodniej Rosji i na Syberii z 15 września 1919 r.

¹¹¹ CAW, WP na Syberii, I.122.91.756, Skład ambulatorium Odrębnego Batalionu Litewskiego z 3 września 1919 r.

¹¹² CAW, WP na Syberii, I.122.91.756, Rozkaz Dowódcy 5 Dywizji Strzelców z 1 października 1919 r.

¹¹³ V. Lesčius, *op. cit.*, p. 53; K. Navakas, *op. cit.*, p. 392–393.

ir LCB pagalbos. Šios Sibiro centrinės lietuviškos organizacijos požiūris į lenkų pašonėje formuojamą lietuvių dalinį pasikeitė dėl vadovybės pasikeitimo 1919 m. rugsėjo pradžioje. LCB pirmininku tapo profesorius Kazys Būga, jo pavaduotoju – Vincas Gelumbickas, sekretoriumi – Kazys Pabreža. Įvykus šiems pokyčiams, LCB aktyviau ėmė bendradarbiauti su bataliono vadovybe. Buvo užmegztas ryšys su lietuviais emigrantais JAV (iš ten pradėta gauti finansinės pagalbos)¹¹⁴, taip pat santykiai su latviais ir estais. Vėliau jie tapo glaudesni, buvo sudarytos tarpusavio pagalbos ir bendradarbiavimo sutartys (1919 m. lapkričio mėn.)¹¹⁵. LCB ypač svarbus buvo bendradarbiavimas su latviais: per latvių misiją Vladivostoke buvo gaunama materialinė pagalba iš JAV, be to, patys latviai finansiškai rėmė lietuviškų organizacijų veiklą. Tačiau pagrindinė LCB užduotis buvo evakuoti kuo daugiau lietuvių iš Sibiro kartu su lietuvių daliniu per JAV į Lietuvą. Lietuviams, siekiant parodyti valstybinę nepriklausomybę, įteisinti ir pagreitinti evakuaciją, 1919 m. rugsėjo mėn. pradėti išduoti lietuviški pasai¹¹⁶.

Vėlyvą rudenį iš Lietuvos pasiekė informacija apie konfliktą dėl Vilniaus krašto. Tai turėjo įtakos lenkų ir lietuvių santykiams. Kilo ginčų ir net muštynių tarp abiejų tautybių kareivių. Bet karininkai, naudodamiesi savo autoritetu ar grasindami, priversdavo laikytis tvarkos¹¹⁷. Taip pat pradėjo augti dalies lenkų vadų nepasitikėjimas – ypač tarnavusių Austrijos-Vengrijos kariuomenėje – šiuo daliniu, o tai atitinkamai paveikė lietuvių kareivių pasitikėjimą lenkų vadovybe¹¹⁸. Tarpusavio pasitikėjimui neabejotinai įtakos turėjo ir lenkų vadovybės vidaus konfliktai. Dėl sudėtingos padėties fronte lenkų štabe išryškėjo kai kurių karininkų nuomonių skirtumai – ypač pulkininko V. Čumos ir pulkininko K. Rumšos¹¹⁹. Nesutari-

¹¹⁴ P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 56–60.

¹¹⁵ CAW, PKW, I.122.97.13, Umowa o Przymierzu „Bałtyjskich” Narodów na Syberii z 8 listopada 1919 r.

¹¹⁶ VDKM, Šd, S-16003, Wzór paszportu wydawanego Litwinom przez LCB; P. Linkevičius, *op. cit.*, s. 58–59.

¹¹⁷ V. Lesčius, *op. cit.*, p. 53.

¹¹⁸ W. A. Czarnecki, *op. cit.*, s. 37–38.

¹¹⁹ CAW, Oddz. II Szt. MSWoj., I.300.76.263, raport gen. ppor. Baranowskiego do Naczelnego Dowództwa WP z 10 czerwca 1920 r.; CAW, Oddz. II Szt. MSWoj., I.300.76.263, raport kpt. Grabczyńskiego z 18 września 1920 r.

mų ašis buvo požiūris į tuometę Kolčiako vyriausybę Sibire ir lenkų kariuomenės dalyvavimą operacijose prieš bolševikus. Dauguma karininkų manė, kad nereikia kištis į Rusijos vidaus reikalus – Pilietinį karą, atvirkščiai – stengtis kuo greičiau išvesti lenkų dalinius iš Sibiro į Tolimuosius Rytus, o iš ten jūra pargabenti į šalį. Toks buvo pulkininko Čumos, taip pat daugumos lenkų kariuomenės vadovybės Rytų Rusijoje ir Sibire ir žemesnio rango karininkų požiūris. Šie karininkai anksčiau tarnavo legionuose (daugiausia I ir II brigadose) arba Austrijos-Vengrijos kariuomenėje. Jų požiūrį palaikė ir dauguma kareivių. Kitaip galvojo grupė aukštesniųjų karininkų, tarnavusių Rusijos kariuomenėje ir susibūrusių apie 5-osios lenkų šaulių divizijos vadą pulkininką K. Rumšą¹²⁰. Jis manė, kad kovojant Sibire su bolševikais remiama ir Lenkijos kariuomenė, kovojanti su Raudonąja armija Europoje.

Pulkininką K. Rumšą pareigybių paskirstymo klausimu palaikė generolas P. M. Janinas. Čekoslovakijos karinis atašė prie lenkų kariuomenės vadovybės štabo Sibire kapitonas (majoras) Jiří Sedmíkas pranešdavo savo vadovams apie pulkininko K. Rumšos susitikimus su generolu P. M. Janinu. Per vieną iš jų prancūzų generolas turėjo K. Rumšą palaikyti prieš pulkininką V. Čumą¹²¹. Antagonizmas tarp šių karininkų ir juos palaikančių grupių išaugo iki tokio lygio, kad atsirado pulkininko V. Čumos pašalinimo iš lenkų kariuomenės vadovo Sibire posto planas. K. Rumšą turėjo palaikyti jo „gvardija“: lietuvių batalionas, 1-asis ir 3-iasis šaulių pulkai, kadru batalionas ir keli 1-ojo ulonų pulko padaliniai, o V. Čumą – jo „gvardija“: šturmo batalionas, daugiausia susidedantis iš J. Pilsudskio legionų kadru, 2-ojo šaulių pulko batalionai – snaiperių ir ryšių, 5-asis artilerijos pulkas ir keli kiti daliniai. Tačiau konfrontacijos pavyko išvengti. Neaiškus čia taip pat generolo Janino ir admirolo Kolčiako armijos vadovybės, kurie neabejotinai palaikė K. Rumšą, vaidmuo¹²².

---

¹²⁰ CAW, Oddz. II Szt. MSWojsk., I.300.76.263, Raport kpt. Grabczyńskiego do szefa II Oddz. Sztabu MSWojsk. z 3 grudnia 1920 r.

¹²¹ ŪVA – VHA, Ministerstvo vojenství. Vojenská sprava (MV-VS), k. 78, č. 5412, Raport kpt. Sedmíka do Wydziału Wojskowego OČSNR z 5 marca 1919 r.

¹²² Государственный Архив Омской Области (ГАОО), ф. 1102, оп. 1, д. 1, Raport rosyjskiego MSZ dla poselstwa w Paryżu z 5 maja 1919 r.; CAW, Oddz. II Szt. MSWojsk., I.300.76.263, raport kpt. Grabczyńskiego z 18 września 1920 r.

Tačiau lemiamą įtaką karių elgesiui tuo metu turėjo padėtis Sibire, kuri darėsi vis dramatiškesnė. Bolševikų kariuomenė tęsė puolimą. Jo metu pavyko užkariauti visą Vakarų Sibirą. A. Kolčiako sostinės – Omsko – užėmimas 1919 m. lapkričio 14 d. demoralizavo Rusijos kariuomenę. Tai buvo skaudus ir netikėtas smūgis baltųjų valstybei Sibire. Atsižvelgdama į šiuos faktus, generolo P. M. Janino vadovaujama sąjunginių kariuomenių vadovybė nusprendė evakuoti savo kariuomenę į Rytus. Pradėta ieškoti vagonų. Jų turėjo būti atitinkamas skaičius, kad galima būtų išgabenti į Rytus ne tik kariuomenę, bet ir aprūpinimo priemones, o lenkų ir lietuvių atveju – ir karių šeimas. Prašymai nugabenti civilius iki karinių ešelonų sąjunginės vadovybės buvo atmesti. 5-oji lenkų šaulių divizija gavo užduotį užtikrinti atsitraukimo saugą. Generolo P. M. Janino telegramoje, kurioje atkreipiamas dėmesys į puikias lenkų karių tradicijas ir jų ginklo šlovę, rašoma: „Šiuo metu lenkų kariuomenei tenka garbingas visų sąjunginių kariuomenių ariergardo vaidmuo.“¹²³

Oficialiais duomenimis, rengtis lenkų dalinių evakuacijai turėjo būti pradėta spalį, nors iš tikrųjų viskas prasidėjo anksčiau – dar rugsėjo viduryje. Prisidengiant tuo, kad kariuomenė turi būti nuolat pasiruošusi išvykti į frontą, buvo pradėta ieškoti vagonų. Kai kurie daliniai tai darė savarankiškai. Lietuvių bataliono vadovybė taip pat stengėsi apsirūpinti transporto priemonėmis. Iki išvykimo iš Novonikolajevsko pavyko gauti 64 vagonus, kurių dauguma buvo „tepluškės“¹²⁴. Į juos iki lapkričio 14 d. turėjo būti įlaipinti kareiviai, sukrautas iš kariuomenės atgabentas jų turtas¹²⁵.

Lapkričio viduryje iš labiausiai nuo Novonikolajevsko nutolusių geležinkelio ruožų išvyko lenkų daliniai. Tačiau ir toliau lenkai kontroliavo didžiąją dalį teritorijos. Ypač didelė grėsmė kilo geležinkelio linijai į pietus nuo Novonikolajevsko. Todėl 1919 m. lapkričio 16 d. ten buvo nusiųstas lietuvių batalionas. Tuo metu jame buvo 460 karininkų ir karių, kurie sudarė tris pėstininkų kuopas, kulkosvaidžių kuopą, ryšių būrį ir užnugario padalinius. Lietuvių bataliono vadovybę sudarė 16 karininkų: bataliono vadas kapitonas Petras Linkevičius, bataliono adjutantas chorunžas Ignas Podgaiskis, 1-osios pėstininkų kuopos vadas pirmasis leitenantas

¹²³ J. Sierociński, *op. cit.*, s. 237.

¹²⁴ Vagonai, specialiai pritaikyti ilgam žmonių vežimui Sibiro sąlygomis.

¹²⁵ S. Biegański, *op. cit.*, s. 55; P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 64.

Jonas Motiejūnas, 2-osios pėstininkų kuopos vadas antrasis leitenantas Kazys Navakas, 3-iosios pėstininkų kuopos vadas pirmasis leitenantas Pranas Klimaitis, kulkosvaidžių kuopos vadas pirmasis leitenantas Juozas Tomkus, ryšių būrio vadas chorunžas Petras Kaušas, gydytojas Jonas Gasiūnas¹²⁶. Batalionas buvo pasiūstas į geležinkelio ruožą Novonikolajevskas–Barnaulas, iki Čerepianovo stoties (180 varstų nuo Novonikolajevsko). Jam ir dviem kapitono Verobejaus vadovaujamiems 1-ojo šaulių pulko batalionams buvo nurodyta ginti Novonikolajevską iš pietų¹²⁷.

Tad lenkai, o kartu su jais ir lietuviai, turėjo laukti, kol išvyks sąjungininkų daliniai. Lietuvių batalionas, dislokuotas Čerepanovo stotyje, praleidęs paskutinius čekoslovakų ir serbų ešelonus, grįžtančius iš Barnaulo, nepaisant ankstesnių sąjunginės vadovybės užtikrinimų, negavo įsakymo išvykti¹²⁸. Tuo metu lenkai laukė įsakymo pradėti evakuaciją. Ją vilkino sąjunginių pajėgų vadovybė. Kai 5-oji divizija dar nebuvo pradėjusi evakuotis, čekoslovakų, rumunų, jugoslavų ir latvių daliniai pasitraukė į rytus, link Irkutsko. Padėtis tapo dramatiška 1919 m. lapkričio pabaigoje, kai bolševikų daliniai priartėjo prie Barabinsko. Dar atidėjus išvykimą iš Novonikolajevsko ir jo apylinkių, 5-oji divizija rizikavo prarasti atsiraukimo į rytus galimybę, o tai galėjo baigtis kapituliacija. Tačiau dėl čekoslovakų kariuomenės evakuacijos vilkinimo, Rusijos valdžios daromų kliūčių ir transporto su Rusijos didikais praleidinėjimo kai kurių lenkų vadų išvykimas užtruko¹²⁹.

Čerepanove esantys lietuviai kareiviai nieko nežinojo apie Novonikolajevske susiklosčiusią padėtį. Nežinomybė kėlė kareivių nepasitenkinimą, o jį dar kurstė bolševikų agitatoriai. Lenkai buvo kaltinami, kad paliko lietuvius likimo valiai¹³⁰. Bataliono vadovybė, matydama, kad atmosfera vis

¹²⁶ Bataliono karininkai: P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 65.

¹²⁷ P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 65; W. Scholze-Srokowski, *Walki na frontach wewnętrznych*, [w] *Polacy na Syberii*, Warszawa 1928, s. 56; D. Radziwiłowicz, *Polskie formacje...*, s. 351–380.

¹²⁸ V. Lesčius, *op. cit.*, p. 55.

¹²⁹ Archiv Ministerstva zahraničnich věcí ČR, Fond „Sibírské archívý”, Archiv B. Pavlů, k. 1, Sprawozdanie Rohlíka dla dr Glossa z 4 marca 1920 r.; CAW, Relacje, I.400.869, Relacja ppłk Kohutnickiego.

¹³⁰ Lenkų vadovybei pareikšti kaltinimai dėl lietuvių bataliono palikimo bolševikų malonei yra melagingi. Lenkai pradėjo evakuaciją tik gruodžio 3 d. (ji truko iki 1919 m. gruodžio 7 d.). Lenkų daliniai prieš evakuaciją buvo sutelkti Novonikolajevske tik lap-

labiau kaista, nusprendė užimti kareivius pratybomis. Tačiau intensyvūs mokymai ne tik kad nepagerino karių nuotaikos, atvirkščiai – sukėlė dar didesnę jų nepasitenkinimą. Be to, lapkričio 24 d., persikėlus paskutiniams čekų ešelonams, bataliono vadovybė negavo jokio įsakymo, o tai taip pat turėjo įtakos kareivių savijautai¹³¹. Jų nuotaikomis nusprendė pasinaudoti daliniuose buvę komunistų agitatoriai. Jie savo veiklą plėtojo jau seniai: užmezgė ryšius su netoliese veikiančiais bolševikų partizanais ir suplanavo perversmą.

Perversmas įvyko lapkričio 25-ąją. Tą dieną, 6 val., vyko taktinės pratybos. Joms pasibaigus, dauguma karininkų ir kareivių grįžo į stotį ir sugulė vagonuose pailsėti. Netikėtai apie 10 val. kareivių grupė, kurią daugiausiai sudarė į batalioną priimti komunistai, apsupo vadovybės vagoną ir suėmė jame buvusius karininkus, o po trumpos kovos, kurioje žuvo vienas iš maištininkų ir pirmasis leitenantas Petras Černeckis, užėmė stotį ir telegrafą. Daugelio bataliono kareivių, kaip perversmo dalyvių, elgesys buvo pasyvus. Maišto vadai – seržantas Biveinis ir raštininkas J. Stepanavičius – įsakė sukrauti ginklus ir aprūpinimo priemones į roges, kuriomis jie turėjo vykti pas partizanus. Atvykę į Gromovo dalinį bataliono kareiviai buvo nuginkluoti, o karininkai – pradėti tardyti. Batalionas buvo apgyvendintas Čeremuškino kaime ir ten išbuvo gana ilgai¹³². Gruodžio 3 d. iš stovyklos buvo išvežtos visų karininkų šeimos. Baigę tardymą, gruodžio 9 d. bolševikai nuvedė į Čeremuškino kaimo kapines 5 karininkus ir 3 kareivius, juos išrengė ir be jokio nuosprendžio užkapojo kardais, po to pasidalijo nužudytųjų drabužius. Pranešime apie šį nusikaltimą pažymėta, kad tokio likimo labiausiai nusipelnė pulkininkas Kazimieras Rumša, už kurio suradimą bolševikai net buvo pažadėję piniginių atlygį¹³³.

Likusių sulaikytų bataliono karininkų padėtis pasikeitė, kai į Čeremuškiną atvyko reguliarus bolševikų 312-asis šaulių pulkas. Lietuvių kareivių dėka karininkai buvo paleisti iš kalėjimo ir priimti į bolševikų pulką. Tas pats atsitiko ir su kitais karininkais. Iš jų buvo suformuotos dvi kuopos

---

kričio pabaigoje, tačiau taip ir nepasiekė Vladivostoko. Jie buvo priversti kapituluoti prie Kliukvenos 1920 m. sausio 10 d.

¹³¹ P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 66; V. Lesčius, *op. cit.*, p. 55.

¹³² P. Linkevičius, *op. cit.*, p. 68.

¹³³ Tolimojo Sibiro tragedijos aukos, „Kardas“, 1934, p. 496; V. Lesčius, *op. cit.*, p. 55.

ir įtrauktos į 312-ąjį pulką. Šis pulkas gruodžio 24 d. išvyko į Kuznecką. Pulko buvimo šiame mieste metu buvo paskelbta vyresnių nei 35 metų karininkų demobilizacija. Todėl didelei karininkų grupei pavyko palikti Raudonosios armijos gretas. Iš 460 karininkų, anksčiau tarnavusių lietuvių batalione, kurie buvo priimti į bolševikų batalioną, liko tik 150 ir iš jų suformuota viena 312-ojo pulko kuopa. Po kelių dienų pulkas išžygiavo į Krasnojarską. Jam dar būnant šiame mieste, iniciatyvą sukurti lietuvių pulką bolševikų kariuomenėje iškėlė Stepanavičius. Tačiau jo sumanymas nesulaukė lietuvių pritarimo¹³⁴. Dauguma jų norėjo tęsti tarnybą bolševikų daliniuose, o ne jungtis prie Stepanavičiaus. Vėliau jie tarnavo 412-ajame vidaus batalione Krasnojarske, ten saugojo 5-osios lenkų šaulių divizijos belaisvius¹³⁵. Stepanavičiaus šalininkai, kurių buvo apie 40, kaip „darbo kariuomenės“ dalis buvo išsiųsti į netoliese esančias anglies kasyklas¹³⁶.

Dar Rusijos pilietinio karo metu, taip pat ir jam pasibaigus, dauguma buvusių atskirojo Vytauto Didžiojo lietuvių bataliono kareivių grįžo į Lietuvą. Dalis jų ištrūko iš Sibiro į Vakarų per bolševikinę Rusiją. Kiti prasišverbė į Mandžiūriją, o iš ten – į Vladivostoką, po to, padedant lietuvių ir lenkų misijoms, pasiekė namus jūra¹³⁷. Į Lietuvą grįžo ir dalinio vėliava – ją per vargus atgabeno kapitono P. Linkevičiaus žmona¹³⁸.

Reziumuojant Sibiro lietuvių bataliono istoriją reikia pabrėžti, kad sukilimas įvyko žmonių grupės, kuri rūpinosi Sibire esančiais tautiečiais, norėjo juos apsaugoti nuo tarnybos Rusijos kariuomenėje ir kartu pade monstruoti sąjungininkams lietuvių tautos gyvybingumą, pastangomis. Bandymai sukurti lietuvių dalinius prie sąjunginių kariuomenių (čekos-

¹³⁴ V. Lesčius, *op. cit.*, s. 56.

¹³⁵ Tolimojo Sibiro..., s. 496; Natomiast R. Dyboski (*op. cit.*, s. 120) oddział w którym służyli Litwini to 212 Batalion Wewnętrzny.

¹³⁶ V. Lesčius, *op. cit.*, s. 56.

¹³⁷ Na temat misji litewskiej działającej w 1920 we Władywostoku oraz pomocy ze strony Polaków: CAW, WP na Syberii, I.122.91.73, Meldunek informacyjny Dowództwa Wojska Polskiego we Władywostoku z 5 maja 1920 r. И. Б. Ham, *op. cit.*, s. 429. Dauguma lietuvių kareivių, prasišverbusių į Mandžiūriją ir Tolimuosius Rytus, liko tarnauti lenkų kariuomenėje. Keli iš jų kartu su lenkų kareiviais buvo apdovanoti ordiniais, tarp jų D. Britanijos – Military Medal: CAW, WP na Syberii, I.122.91.108, Wykaz odznaczonych polskich żołnierzy przez władze brytyjskie z 9 kwietnia 1920 r.

¹³⁸ V. Lesčius, *op. cit.*, s. 56.

lovakų, prancūzų ir latvių) nepavyko. Lenkai atsiliepė į lietuvių kreipimąsi. Lenkijos vadovybė, priimdama sprendimą padėti suformuoti lietuvių batalioną, turėjo savo tikslų. Tikriausiai ji tikėjosi sustiprinti savo prestižą sąjungininkų Sibire aktyse. Teikiant pagalbą lietuviams buvo siekiama užsitikrinti ateityje jų dėkingumą, o tuo galėjo būti pasinaudota vėliau – jiems grįžus į šalį. Sutikta padėti formuoti lietuvių dalinius taip pat ir dėl tam tikrų sentimentų bei istorinių sąsajų. Lietuviai buvo laikomi broliška tauta, o Lietuvos žemės – neatskiriama buvusios, taip pat ir būsimos, Abiejų Tautų Respublikos sudedamąja dalimi, kurios teritorija galėjo įgyti daugiau autonomijos. Tai atsispindi kai kurių lenkų karininkų pasakojimuose ir atsiminimuose¹³⁹. Tačiau lietuviams pirmiausia rūpėjo „ištraukti“ savo tautiečius iš admirolo A. Kolčiako kariuomenės, kuri po pralaimėjimų ne tik fronte, bet ir kovose su bolševikų partizaniniu judėjimu vis dažniau buvo vertinama kaip demoralizuotų dalinių prielipa. Savo dalinio kūrimas 1919 m. birželio mėn. suteikė lietuviams argumentą prieš mobilizaciją į svetimas pajėgas. Todėl Rusijos karinė valdžia visiškai atleido lietuvius nuo tarnybos savo kariuomenėje. Visa tai taip pat turėjo įtakos, kad kuriam laikui nutolo kovos su bolševikais grėsmė ir atsirado vilties ateityje evakuotis iš šalies. Todėl suformuoti lietuvių dalinį prie lenkų kariuomenės buvo įmanoma ir abiem šalims naudinga. Iš informacijos, kuri pasiekė Sibirą 1918 m. vėlyvą rudenį–1919 m. vasarą, galima daryti išvadą, kad gana sėkmingai vyko lenkų ir lietuvių bendradarbiavimas, o fronte – kova su bendru priešu – bolševikais¹⁴⁰. Deja, konfliktas dėl Vilniaus krašto ir bolševikų veiksmai 1919 m. rudenį sužlugdė abiejų tautų – lietuvių ir lenkų, iš pradžių sujungtų paties likimo, o vėliau ir bendros valstybės – Abiejų Tautų Respublikos, – ginklo brolių vienybę.

Vertimas iš rusų kalbos

Įteikta 2013 m. birželio 19 d.

¹³⁹ BUJ, Czytelnia Rękopisów. Wspomnienia Alfonsa Strońskiego - 984III, Pamiętnik cz. 1, s. 116.

¹⁴⁰ K. Navakas, *op. cit.*, p. 388.

LES PREMIERES FORMATIONS MILITAIRES LITUANIENNES DE SIBERIE EN 1918-1920 (POLITIQUE ET MILITAIRE)

Dr. Jan Paweł WIŚNIEWSKI
Université Mikolaj Kopernik à Toruń

L'été 1918 vit de violents combats éclater dans l'Oural, en Sibérie ainsi que dans l'Extrême-Orient russe entre les Bolchévistes et les unités du Corps tchécoslovaque se déplaçant d'Ukraine à Vladivostok. Leur succès militaire incita d'autres nationalités, telles que les Polonais, les Ukrainiens, les Serbes et les Croates, les Roumains, les Lettons, à former leurs propres unités militaires. La plus grande organisation lituanienne de la région, le Bureau Central Lituanien (Lietuvių Centrinis Biuras) prit la décision de rester neutre dans le conflit. Cependant, une Commission locale lituanienne (Lietuvių Komitetas) à Chelyabinsk, la ville accueillant la plus grande communauté lituanienne de Sibérie, décida de suivre l'exemple donné par d'autres nationalités et de former ses propres forces armées. Cette décision était motivée par des rapports sur la conscription forcée des Lituaniens par la récente armée « blanche » et la persécution de ceux qui refusaient. L'objectif était d'éviter la conscription et de faire valoir la cause nationale aux Autorités alliées.

Former les forces armées dépassa le modeste potentiel de la Commission, tandis que les autorités tchécoslovaques n'étaient pas intéressées par ce problème. Par conséquent, les représentants des autorités lituaniennes de Chelyabinsk se rapprochèrent des autorités polonaises en leur proposant de former des unités lituaniennes aux côtés des forces armées polonaises. Leur offre fut acceptée et en août 1918, la première unité lituanienne fut formée avec le sous-lieutenant Petras Linkevicius à sa tête. Elle fut incorporée dans le 3ème bataillon, stationné à Boguruslan, du 1er Régiment de Fusiliers de Tadeusz Kosciuszko en tant que 7ème compagnie. L'unité était uniquement composée de volontaires. Les ordres étaient donnés en lituanien et les soldats portaient le blason lituanien. La compagnie lituanienne, aux côtés des unités restantes du régiment, combattit avec

les Bolchévistes près de Belebey et Bogulma en hiver 1918, accomplissant vaillamment leurs tâches militaires.

Le 1er Régiment de Fusiliers accompagné de la Compagnie lituanienne fut retirée du front au printemps 1919 et transférée à Novonikolaevsk (Novossibirsk à présent), où les unités polonaises restantes furent formées. Il fut incorporé dans la 5ème Division de Fusiliers Polonaise. Suite aux efforts des officiers lituaniens, la compagnie fut transformée en Bataillon de Division Lituaniens Indépendant de Vytautas le Grand. Les uniformes, l'armement et l'approvisionnement du bataillon étaient très bons dès le départ grâce au colonel Kazimierz Rumsza, le commandant de la division, lui-même originaire de Lituanie et qui ne ménageait aucun effort pour fournir au bataillon tout ce dont il avait besoin.

En septembre 1919, le bataillon fut déployé afin de protéger les lignes de chemin de fer entre Novonikolaevsk et Barnaul attaquées par des rebelles Bolchévistes, où il resta jusqu'en Novembre 1919. L'accroissement des attaques des Bolchévistes et le manque de possibilités de replier l'unité vers l'Est provoqua du mécontentement parmi les soldats. Sur les ordres du Commandement allié, le bataillon, accompagné de la 5ème Division de Fusiliers Polonaise, devait couvrir le retrait tchécoslovaque et celui d'autres forces nationales. La dégradation de la situation militaire donna lieu à une mutinerie le 25 novembre 1919. Plusieurs hommes furent tués, des officiers pour la plupart, et les soldats sympathisants avec les Bolchévistes prirent le pouvoir. Le bataillon fut aussitôt dissous et quelques soldats furent enrôlés par les Bolchévistes. Telle fut la fin de l'unité militaire dans laquelle les Lituaniens combattirent aux côtés des Polonais contre l'ennemi commun pour la première fois depuis la révolte de 1863.

FIRST LITHUANIAN MILITARY FORMATIONS IN SIBERIA IN 1918-1920 (POLITICAL AND MILITARY)

Dr. Jan Paweł WIŚNIEWSKI
Toruń Nicolaus Copernicus University

In summer 1918 fierce fighting broke out in the Urals, Siberia and the Russian Far East between Bolsheviks and the units of the Czechoslovak Corps moving from Ukraine to Vladivostok. Their successful military action prompted other nationalities, e.g. Poles, Ukrainians, Serbs and Croats, Romanians, Latvians, to form their military units. The biggest Lithuanian organisation in the area - Lithuanian Central Bureau (Lietuvių Centrinis Biuras) decided to remain neutral in the conflict. However, a local Lithuanian Committee (Lietuvių Komitetas) in Chelyabinsk, the city hosting the biggest Lithuanian community in Siberia, decided to follow the example set by other nationalities and form their own armed forces. Their decision was prompted by the reports on forcible conscription of Lithuanians by the emerging „white” army and persecution of those who refused. The aim was to prevent the conscription and demonstrate the national cause to the Allied authorities.

Forming the armed forces exceeded the Committee's moderate potential, while Czechoslovak authorities were not interested in the issue. Therefore, the representatives of Lithuanian authorities from Chelyabinsk approached Polish authorities with an offer to form Lithuanian units alongside Polish armed forces. The offer was accepted and in August 1918 the first Lithuanian unit was formed with second lieutenant Petras Linkevičius as its commanding officer. It was incorporated into the 3rd battalion, stationed in Boguruslan, of the Tadeusz Kosciuszko 1st Rifle Regiment as its company 7. The unit was formed solely from volunteers. Orders were given in Lithuanian and the soldiers wore the Lithuanian coat of arms. The Lithuanian company, alongside the remaining units of the regiment, fought with Bolsheviks near Belebey and Bogulma in winter 1918, valiantly accomplishing the military tasks.

The 1st Rifle Regiment together with the Lithuanian company was withdrawn from the frontline in spring 1919 and transferred to Novonikolaevsk (now Novosibirsk), where the remaining Polish units were formed. It was incorporated into the 5th Polish Rifle Division. Following the endeavour of Lithuanian officers, the company was transformed into Vytautas the Great Independent Lithuanian Battalion of the division. The battalion's uniforms, armament and supplies were very good from the beginning thanks to colonel Kazimierz Rumsza, the division's commander, who himself came from Lithuania and spared no effort to provide the battalion with everything it needed.

In September 1919 the battalion was sent to protect railway lines between Novonikolaevsk and Barnaul attacked by Bolshevik guerrillas, where it remained until November 1919. Increased Bolshevik attacks and lack of opportunity to withdraw the unit eastwards caused discontent among the soldiers. On the orders of the Allied command the battalion, together with the 5th Polish Rifle Division, was to cover the withdrawing Czechoslovak and other national forces. Deteriorating military situation resulted in a mutiny of 25 November 1919. Several men were killed, mostly officers, and the soldiers who sympathised with Bolsheviks seized power. Soon the battalion was disbanded and some soldiers were conscripted by Bolsheviks. Such was the end of the military unit in which Lithuanians fought alongside Poles against the mutual enemy for the first time since the rising in 1863.